

197

Milli Mücadelede Ege Çevresi I

Yücel Özkaya

Cumhuriyet

Dizgi - Yayımlayan:
Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş.
Baskı: Çağdaş Matbaacılık ve Yayıncılık Ltd. Şti.
Nisan 2001

YÜCEL ÖZKAYA

**MİLLİ MÜCADELEDE
EGE ÇEVRESİ
I**

Cumhuriyet

ÖNSÖZ

Arif Oruç tarafından yazılan ve tarafımızdan yanyana hazırlanan bu yazı dizisi 1919 Ekim - 1920 Ocak tarihleri arasında Tasvir-i Efkar gazetesinde ilk üç sayısı İade-i Muhacirin nezdinde”, daha sonraki ondokuz sayısı “İzmir Kuvayı Milliyesi Nezdinde” başlığı altında yayınlanmıştır.

Bu yazı dizisi ile Arif Oruç, Türk ve Dünya kamuoyunu Kuvayı Milliye'nin varlığı ve çalışması konusunda aydınlatmıştır. Diğer taraftan Ruşen Eşref (Ünaydın) da Orta Anadolu'da ve çevresinde Kuvayı Milliye'nin çalışmalarını aynı gazetede yayınlanmış ve böylece bu iki yazı dizisi birbirlerini tamamlamıştır. Yirmiiki dizilik bölüm tek bir kütüphanede bulunmadığı için çeşitli kütüphanelere bakılmak zorunluluğu doğmuştur.

Arif Oruç bu yazı dizisinde yalnızca Kuvayı Milliye hakkında bilgi vermekle yetinmemiş, Batı Anadolu'nun sosyal ve iktisadi durumu ile göçmenler hakkında da bize önemli bilgiler vermiştir. Böylece bizim Batı Anadolu'nun o tarihlerde durumu hakkında geniş bilgi edinmemizi sağlamıştır. Onun bu yazıları sayesinde Kuvayı Milliye kavramını aydınların ve halkın kafasında iyice belirginleşirken,

göçmenlerin acıklı durumunu belirtmesi sonucunda göçmenlere bir yardım kampanyası başlamıştır.

Bu yazı dizisiyle biz ilk kez o tarihlerde Batı Anadolu'nun durumunu etraflı bir şekilde öğrenmiş oluyoruz.

Bu kitap ulusal bağımsızlık savaşının ne kadar zor şartlar altında gerçekleştiğini açık bir şekilde ortaya koyuyor. Batı Anadolu'daki halkın çoğu Yunan zulmünden dolayı yerini-yurdunu terk ederek, açlık, sefalet ve yokluk içinde yaşamını büyük bir fedakarlık ve onur içinde sürdürmekte ve işgal edilen topraklarına dönmek istediğini sürekli olarak ifade etmektedirler. Oysa Türkler aynı yerlerde yaşayan Rumlara çok iyi muamele yapmaktadırlar.

Yunanlıların bu zulümleri o tarihlerde açık olarak kamuoyuna bu yazı serisi ile duyurulmuştur. Bölgeye gelen Tahkik Heyeti de raporunda bunu belirtmiştir. Yunanlıların Pontuslu Rumlara zulüm yapıldığını öne sürerken bunu hiçbir delile dayandırmamalarına karşın bu kitap belgesel bir delil olarak Türklere yapılan zulümleri ortaya koymaktadır.

Arif Oruç bu yazı dizisinde çok güzel tasvirler yapmış ve böylece yazı dizisini de cazip kılmıştır.

Arif Oruç'un bu yazı dizisi ile Kuvayı Milliye lehinde bir cereyan başlamıştır. Biz bu yazı dizisini yayınlamakla bu konularda çalışanların bir kaynağa inmelerini sağlamaya çalıştık. Bu tip kaynakların ortaya çıkarılması ve yayınlanması ile bilinmeyen ya da az bilinen pekçok husus ortaya çıkmış olacaktır.

Yücel Özkaya

İZMİR KUVAYI MİLLİYE NEZDİNDE'NİN İÇERİĞİ VE ÖZELLİKLERİ

Prof.Dr. Yücel Özkaya

Arif Oruç Tasvir-i Efkar'daki bu yazı dizisiyle Kuva-yı Milliye liderleri ile görüşmelerini, röportajlarını, 1919'daki Anadolu'nun durumunu gözler önüne sermiştir. Ayrıca, bu yazı dizisi onun gazetecilik alanında yaptığı ilk önemli girişimi olup, daha sonra isim yapmasına neden olan bir hareket olarak görülebilir. Arif Oruç, Tasvir-i Efkar gazetesinde çalıştıktan sonra, 1920'de Eskişehir'de sorumlu müdür olarak Yeni Dünya gazetesini çıkarmış ve burada başyazar olarak yazılar yazmıştır. Yeni Dünya bu arada Yeşilordu'nun yayın organı gibi çalışmıştır. Bir ara tutuklanan Arif Oruç, 21 Nisan 1921'de serbest bırakılmıştır. Oruç, daha sonra Gizli Komünist Fırkası (1923), Türk Sosyalist Partisi (1948) gibi fırkaların kurucuları arasında görülür. 1949 yılında ölümü ile Türk Sosyalist Fırkası da kapanmıştır (*).

(*) Tevetoğlu, Fethi: Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler, İstanbul, 1967, sh. 145-147, 176-194, 328, 627.

Oruç, Tasvir-i Efkar'daki yazılarıyla Kuvayı Milliye düşüncesini halkın kafasında oluşturmayı başarmıştır. Ruşen Eşref (Ünaydın), Orta Anadolu'daki yazılarında “Batı Anadolu’da Kuvayı Milliye Nezdinde” tabirini kullandığı için Oruç yazı dizisine “İade-i Muhacirin Heyeti” başlığı ile başlamış ve ilk üç tefrikadan sonra bu başlığı bırakıp yazı dizisinin başına “İzmir Kuvayı Milliyesi Nezdine” başlığı koymuştur.

Yirmiiki tefrika olan yazıda Batı Anadolu’da Kuvayı Milliye’nin (*) karşılaştığı zorluklar, müdafaa-ı hukuk dernekleri ile bunların ilişkileri etraflı bir şekilde dile getirilmiştir.

Arif Oruç’un mektupları zaman zaman İstanbul’a zorlukla ve geç tarihlerde ulaşmıştır. Bazı gecikmeler nedeni ile, önce yazılan mektup, daha sonraki tarihlerde, önceki üç beş mektup gittikten sonra gazeteye ulaşmış, bu yüzden de mektuplar arasında sıra bozuklukları, kopukluklar da olmuştur. Mektuplar belirli bir tarih izlememektedir. Örneğin, 30 Kasım 1919 tarihli nüshada 18 nolu mektup yer alırken, 7 Aralık 1919 tarihli nüshada 13 nolu mektup yer almaktadır. Bazı mektupların ise hiç yayınlanmadığı görülmektedir. Örneğin 10 Aralık 1919 tarihli gazetenin ikinci sayfasında iki tam sütunluk boş yer bırakılmış ve “Anadolu mektubu sansür tarafından tehir edilmiştir” ibaresi yer almıştır.

Arif Oruç, bu yazılarıyla 1919 Ekim ile 1919 Aralığı arasında Batı Anadolu’daki Türk halkının durumunu, Batı

(*) Kuvayı Milliye için bak; Özkaya, Yücel; Kuvayı Milliye, Ankara 1992, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, sayı 24.

Anadolu'daki haberleri ilk kez ve detaylı bir şekilde Türk kamuoyuna duyuran, ilginç ve bilinmeyen gerçeklerin su yüzüne çıkmasını sağlayan yazarlardandır.

Arif Oruç'un yazılarından anlaşıldığına göre, o tarihlerde Anadolu halkının ve şehirlerinin durumu, özellikle işgalin etkisiyle perişan bir haldedir. Halk aç ve hastadır. Eğitim ve sağlık kuruluşları son derece yetersizdir. Dizide zaman zaman Kuvayı Milliye komutanlarının, şehirlerin resimleri de yayınlanmıştır. Arif Oruç dolaştığı Balıkesir, Akhisar, Sarayköy, Nazilli, Denizli, Aydın, Bandırma, Soma, Söke, Sart gibi şehirleri ve kasabaları güzel bir üslupla bizlere tanıtmaktadır.

Tefrikanın kapsamlı tanıtımına geçmeden önce, her tefrikanın konusu hakkında kısa bir bilgi vermenin yerinde olacağı düşüncesindeyim. Birinci tefrika 11 Ekim 1919 tarihine ait olup, kurulan Redd-i İlhak şubesinden bahsetmektedir. Bandırma'nın Kapıdağı cihetinde otuz kişilik bir Rum çetesinin kurulmasına karşılık, Bandırma'da da, Aydın'dan gelen göçmenler ve diğer kişilerle bir Redd-i İlhak şubesi kurulmuştur. Arif Oruç, Balıkesir istasyonunda bu Redd-i İlhak Heyet-i Merkeziyesi'nin Başkanı Hacim (Muhiddin) Bey'le görüşmüş ve bu bölgede sükunetin sağlandığını öğrenmiştir. Arif Oruç'un belirttiğine göre, İstanbul'dan Akhisar'a kadar olan bütün yerlerde halk Damat Ferit Hükümeti'nden ve onun eski Dahiliye Bakanı Adil Bey'den nefret etmektedir. Akhisar'ın ekonomik ve sosyal durumu hakkında da bilgi veren Oruç, Yunanlıların Akhisar'a bağlı köyleri işgal ettiklerini, Akhisar'a 670 Bergamalı göçmenin geldiğini, ayrıca Bergama'dan, Soma ve Kare-

si'ye 10.000 kişi geldiğini, Rumeli'den gelenlerle bu rakamın 30.000'e ulaştığını açıklar. Bunlara yalnızca Redd-i İlhak ve bir ölçüde Hilal-i Ahmer yardım etmektedir.

Oruç, 13 Ekim 1919 tarihli ikinci yazısında, göçmenlerin eski yerlerine dönmek istemediklerini belirtir. Çünkü, dönenlerin bazıları kaybolmakta, bazıları da öldürülmektedir. Kadınlar bile eski yurtlarına dönmeye taraftar değildir. Amiral Bristol'a bu açık bir şekilde anlatılmıştır. Türk halkı, düşman topraklarından çıkmadıkça eski yerlerine dönmeyecektir. Oysa bu yeni geldikleri yerlerde sefalet içinde yaşamaktadırlar. Bundan büyük bir pişmanlık da duymamaktadırlar.

Akhisar'da 12 Ekim'de yapılan Belediyedeki toplantıda, Akhisar'daki göçmenler adına Redd-i İlhak heyeti başkanlarından Manisa Belediye Başkanı Bahri, Milli Alay Komutanı Hoca Galip de bulunmuştur. Heyet Başkanı Süleyman Hikmet Bey, göçmenlere geri dönüp, dönmeyeceklerini sorduğunda hayır cevabını almıştır. Çünkü, geri dönenlerin bağlarına vesika ile gönderildikleri, Yunan idaresinden memnun olduklarına dair ellerinden senet alındığı öğrenilmiştir. Heyet, geri gönderilme yerine mevcut malların mültezimler aracılığıyla yönetilmesini hükümete duyurmaya karar vermiştir.

Üçüncü tefrikada Manisa Müftüsü Alim Efendi'den uzun uzadıya bahsedilmektedir. Manisa işgal edilince Müftü Alim Efendi Yunanlıların elinden kaçarak kurtulmuş ve Yunanlılar kendisinden kuşkulandıkları için şahitlik bahanesi ile 30 Ağustos 1919'da kendisini İzmir'e çağırılmışlardır. Bristol Efendi, Oruç Bey'e, Yunan zulümler-

rini, Müslümanların Yunan esaretinde yaşamalarının mümkün olmadığını anlatmıştır. Tahkik Heyeti Manisa Belediye Başkanı İbrahim Efendi'yi ve diğerlerini de şahit olarak dinlediğinde bunlar da yapılan zulümleri ve Yunanlıların esaretinde yaşamayacaklarını açıklamışlardır. Manisa'da altı kişilik bir hanım heyeti Tahkik Heyeti ile görüştü. Fransızca bilen bir Türk kadını Yunanlıların zulümlerini delilleriyle Tahkik Heyeti'ne gösterdi. Daha önce Divan-ı Harb-i Örfi tarafından tutuklanan, Menemen'de 53 gün hapis yattıktan sonra bırakılan Kayalı Mustafa Ağa, Menemen Belediye Başkanı Süleyman Bey, Bekir Münir Bey ve Eczacı Hüseyin Bey de Tahkik Heyeti tarafından çağırılmış, dinlenmiş, yazılan dilekçe ve yakınmalar heyete verilmişti. Oruç'a göre, Menemen'deki heyet Türkler lehinde karar verecektir.

Dördüncü tefrikada Oruç Bey Çerkez Reşid Bey'i konu etmektedir. Reşid Bey, Yunanlıların İzmir'i boşaltmaları ile huzurun sağlanacağına inanmaktadır. Salihli şehrinin kenarında karargâhı olan Reşid, Yunanlılar ile savaştığını, padişaha da bağlı olduğunu ifade etmiştir. Bu arada Çerkezlerin köyleri bastığı yolunda rivayetler vardır. Oruç Bey bunların doğru olmadığını, tersine burada huzurun sağlandığını, ancak Yunanlıların Salihli'nin kaza ve köylerinde büyük zarara neden olduklarını ifade etmektedir. Nitekim, Salihli köylerinden onbir kişi öldürülmüş, yirmiüç kişi yaralanmış, yirmidört ev yakılmış, dört kadının da ırzına geçilmiştir. Ayrıca Salihli'de onyediy köy de harabe haline gelmiştir.

Beşinci tefrika İzmir Müdafaa-i Hukuk başkanların-

dan Hacı Şükrü Bey ile ilgilidir. Hacı Şükrü Bey, Oruç Bey'e vatani savunmak için son dakikaya kadar çalışacağını, padişaha sadakatten bir an bile dönmeyeceğini ifade etmiştir. Oruç Bey, Hacı Şükrü Bey ile yaptığı konuşmada, eski Harbiye Bakanı Süleyman Şefik Paşa'nın, Müdafaa-i Hukuk kuvvetlerine aldatıcı girişimlerde bulunduğunu da öğrendiğini açıklamaktadır. Şefik Paşa bir telgraf çekerek Hacı Şükrü Bey ile Demirci Mehmet Efe'yi kandırıp İstanbul'a getirtmek istemiş, ancak amacına ulaşamamıştır. 23 Eylül tarihli bu telgrafı Arif Oruç Bey de görmüştür (*). Oruç Bey, Harput Valisi Galip Bey'in Haleb'e kaçması için Ferit Paşa'dan emir aldığı, Haleb'den Karahisar'a gelen bir zattan öğrendiğini de ifade etmektedir.

Oruç Bey, altıncı tefrikada, 14 Ekim 1919 günü Salihli'de karargahında cephele komutanı Çerkez Ethem ile görüşmüştür. Bu görüşme etraflıca ilerde anlatılacaktır. Oruç Bey, Aydın'da caddelerde siyah tahtalarla hareketin başarı ile sürdürüğüne dair haberlerin yazıldığına da dikkat çekmektedir. Hatta, bazı Rumlar Türklerin yanındadır. Örneğin, Salihli'den Rum Barba Kozmos Yunanlıların aleyhinde beyanatlar vererek Türklerin yanında olduğunu açıklamıştır. Ona göre, Yunan askerleri Rumlara da kötü muamele etmektedirler. Yunanlılar Manisa, Menemen ve diğer yerlerde üçyüzden fazla Rum kızına da tecavüz etmişlerdir.

Yedinci tefrikada, Oruç Bey Yunanlıların tarihi eserle-

(*) Albay Şefik (Aker): İstiklal Harbinde 57'inci Tümen ve Aydın Cidali, Ankara, 1937, c.II, sh. 174 v.d. Harbiye Nezareti yalnızca bu olaya katılmamış, teşkilat kurulmamasını da istemiştir.

ri nasıl harab ettiklerini açıklamaktadır. Sart harabelerinde beş sene müddetle bir Amerikan kumpanyası çalışmış ve büyük bir müze meydana getirmiştir. Ancak, Yunanlılar burayı darmadağın etmişler, müzedeki heykeller çalınmış, araba ile taşınması zor olan büyük sanduka ve birkaç kırık testi geride kalmıştır.

Sekizinci tefrikanın ikincisinde Hacı Şükrü Bey ile Yörük Ali konu edilmektedir. Yörük Ali Efe pek çok masmus kişiyi kurtarmayı başarmıştı. Aydın taarruzunda Şahneli Mestan, Kızıllı Hamdi, Saydalı Ali Efe, Sancakdaroğlu Ali, Yüzbaşı Nuri, Mülazim Lütfü, Kemal Zihni ve Fikri Efelerin yararlılıklarına da değinilen yazıda Demirci Mehmed Efe'nin de katılması ile milli kuvvetlerin güçlendiği açıklanır. Kepez'de Danışmantlı İsmail Efe kuvvetleri ile Yörük Ali Efe Dumla sırtlarında önemli bir cephe kurdular. Ödemiş'te Gökçen Efe (Çakırcalı'nın hala-zadesi), Ada Gediğinde Hüseyin Efe, Keleş Mehmed, Koca Mustafa Efelerle milli bir ordu oluştu. Çallı Dede, Çataklı İsmail, Sökeli Dede, Sökeli Ali, Zurnacı Ali, Şah Nallı, Kör Süleyman, Kerim Ali, Koz Ağlaklı Mestan Efe ile de bu ordu takviye edildi.

Dokuzuncu tefrika, Arif Oruç'un Hacı Şükrü Bey ile tahkik heyeti hakkında konuşmalarını içermektedir.

Onuncu tefrika Afyon ve civarı ile ilgilidir. Oruç'a göre, Afyon'da milli teşkilat diğer yerlere göre daha ilerlemiş ve daha cüretli, daha hamiyetlidir. Esasen Ali Fuat Paşa kolordusuna bağlı fırka, Afyonkarahisar'daki uygulamalarıyla, teşkilat ve girişimleriyle Aydın Cephesi'nin hareket üssü durumundadır. Haberleşmeler, Orta Anadolu ile iliş-

kiler hep bu kanaldan gerçekleşmektedir. Fuat Paşa'nın kolordusundan dolayı, Konya ve Eskişehir mutasarrıflarına İstanbul hükümeti birşey yapamamıştır. Tefrikada daha sonra Afyonkarahisar'ın iktisadi ve sosyal durumu ile uzun uzadıya çeşitli yolsuzluklara değinilir. Örneğin Aydın Müftüsü Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın üyesi olup, sanayi mektebinden bin lira çalmıştır. Venizelos'a telgraf çeken, İzmir'in işgalinde Afyon'da mızıkça çaldıran Aydın Müftüsü daha sonra Yunanlılara sığınmak zorunda kalmıştır. Oruç Bey Aydın'daki kötü durumu da gözler önüne serer. Aydın kasabası kenarında, bayır eteklerinde çadırlarla han ve medrese köşelerinde Aydın göçmenlerinden üçbin kişi yaşamaktadır ve bunların durumları yürekleri sızlatmaktadır.

Onbirinci tefrika, Kuvayı Milliye komutanlarından Ömer Lütfi Bey'e ayrılmış olup, ileride bundan daha etraflıca olarak bahsedeceğiz.

Onikinci tefrika, Kuvayı Milliye teşkilatını kuran Mustafa Bey ile ilgilidir. Mustafa Bey, Bozdağ ve Alaşehir'de, İzmir işgal edilmeye başladığında Bekir Sami Bey'le ilk teşkilatı kurmuşlardı. Mustafa Bey Oruç Bey'e teşkilatı nasıl kurduğunu anlatırken her fedakârlığa hazır kişilerle ilk planda sekizyüz tüfenki temin ettiklerini ve ilk teşkilatı böylece gerçekleştirdiklerini ifade etmişti.

Onüçüncü tefrika, Sandıklı'ya aittir. Sandıklı'da İzmir'in işgali üzerine derhal milli teşkilat yapılmış, halk bir milli heyet kurmuş, güçleri yetenler gerekli yardımları yapmışlar, cepheye para yollanmıştır. Sandıklı'da genç ve dinç olanlardan kurulu kuvvetli piyade ve süvari müfrezeler

si mevcuttur. Gerekirse bunlara beş altı kata kadar ulaşacak kuvvet eklenebilecektir. Ancak, çoğu yerde olduğu gibi Sandıklı'da frengi hastalığı mevcuttur. Ayrıca göçmen sorunu da vardır. Göçmenler medresede barınmaktadırlar. Asker Alma Dairesi Başkanı bunlara yardım etmese bu kişiler soğuktan öleceklerdi. Askerlerin sıcak çorba ve yemeklerinden bunlara verilerek yardımda bulunmaktadır. Hasta ve sıksa kadınlar titreşerek, millete, padişaha duacı olduklarını söylemektedirler.

Ondördüncü tefrika Dinar ve Denizli'ye aittir. Dinar'dan seyahat etmenin Mehmet Efe'nin iznine bağlı olduğunu Oruç Bey'den öğrenmekteyiz. Denizli'deki eğitim, sağlık ve iktisadi durum bu tefrikada yer almaktadır. Nazilli'den Denizli'ye gelen bir göçmen kadın çekilen sıkıntıyı, barınacak yer ve ekmek bulunmadığını detaylı bir şekilde gözler önüne sermiştir. İdadi Mektebi'nde kalan göçmenler ne kadar büyük bir sıkıntı içinde yaşadıklarını bütün açıklığı ile ortaya koymuşlardır.

Oruç Bey, 29 Ekim 1919'da yazdığı mektubunda Rumeli ve Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ile İzmir milli kuvvetler arasında müzakereler yapıldığını, Nazilli'den Sivas'a bir "Heyet-i Murahasa'nın gönderildiğini, bu heyette Mentеше Mutasarrıfı Hilmi Bey, Sivas'dakilere Nazilli ve civarındaki Kuvayı Milliye ile Sivas Heyet-i Temsiliyesi arasında ortak hareket etme olanağının sağlandığını anlatır. Nazilli'deki heyet-i mahsusa Dinar'daki göçmenlere oniki otomobil içinde yatak, elbise, mal göndermiştir.

Arif Oruç, Onaltıncı tefrikasında, Nazilli'deki Akhisar Heyet-i Milliyesi ileri gelenlerinden Bahri Bey ve Ca-

mi Bey'le görüştüğünü belirtir. Bu arada Demirci Mehmed Efe'nin idari ve siyasi danışmanı Mehmed Nuri Bey ile de görüşür. Beraber Demirci Efe'nin yemekhanesine giderler. Demirci İzmir'i geri alacaklarını, memleketin kurtulması için çalıştıklarını, devrilen hükümetin memleketi düşünmediğini, çok sıkıntı çekildiğini açıklar. O, Mehmed Efe imzalı mühürü ile gerekli yerlere imzalar atmakta tamirlerin, köprülerin yapımı için gerekli emirleri vermekteydi. Kendisini görmeye gelen Yahudi Hahamını da kabul eden, Demirci onlara kendilerinin Türkler tarafından korunacağını söyleyerek yüreklerine su serpti. Köylülerin isteklerini de dinleyerek yerine getiren efe, atı kaybolan bir köylünün yakınması üzerine atın derhal bulunmasını bile emretmiştir.

Onyedinci mektup, Demirci ile diğer Kuvayı Milliye mensuplarına ayrılmıştır. Demirci'nin kaldığı yer şatoyu andıran yüksek bir karargâha benzemektedir. Kapının önünde zeybekler bulunmaktadır. Oruç Bey burada Söke'li Ali Efe ile görüşür. Ayrıca Demirci ile de bir röportaj yapar. O tarihte Nurettin Paşa, Aydın Kolordusu komutanıdır. Demirci'yi teslim olmaya çağırır. O da gelsin kendisi yakalasin der ve arkasından dağa çıkar. Sekiz gün su bulamaz. Savaşlarda sağ kolundan yaralanır. Aldıkları paraları dul kadınlara dağıtır. Umurlu'da Yunanlılarla savaşır. Yunanlıları oradan uzaklaştırır. Amiral Bristol geldiğinde keyifsiz olduğundan, onun yerine oğlu Şükrü köşkte onunla görüşür, Tahkik Heyeti daha sonra Nazilli ve Çine'de göçmenlerle konuşur. Şükrü Bey göçmenlerin Tahkik Heyeti'ne Yunanlıların yaptıkları zulümleri anlattıklarını dile

getirir. Türk göçmenleri aç ve hastadır. Koçarlı'da bile yirmibinden fazla göçmen vardır. Demirci amacının İzmir'e varmak olduğunu belirtir.

Onsekizinci mektup zeybek elbisesi giymiş kahraman Türk kadınları ile ilgilidir. Bunlar ellerinde tüfenk çarpışmaktadırlar. Buna ileride değineceğiz.

Ondokuzcu mektup Nazilli ile ilgilidir. Her yerde olduğu gibi Nazilli'de de hastahane yeterli değildir. Hilal-i Ahmer 9150 hastaya kinin ve ilaç vermiştir. Üçyüz göçmen öğle ve akşam yemeklerini Mehmed Efe'nin yemekhanesinde yerler. Aydın'dan 64.617 göçmen gelmiş, bunlardan 3.000'i Nazilli'de, gerisi Pazar, Söğüd, Çine, Koçarlı, Kuşadası, Antakya ve diğer yerlerde yerleşmişlerdir.

Yirminci mektup Gökçen Efe ile ilgilidir. Çakırcalı'nın hala-zadesi olan Gökçen Efe düşmanı sürekli uğraştıran, düşmanı nakliye kollarını vuran bir kahramandır. Kaymaklı Tepesi'nde Gökçen Efe kırk kazanı ile onaltı saat savaşmış, ancak alnından yediği bir kurşunla şehit olmuştur. Ölümü büyük bir üzüntü yaratmıştır. Savaşlarında Yunanlılara büyük kayıplar verdirmiştir. Kırkdört kişi kuvveti ile Fatsa'da Yunan taburuna üçyüz kayıp verdirmiş, yirmidört saatlik kuşatmadan sonra düşman taburunu yarmış, Hacı İlyas ve Davladı Köprülerini havaya uçurmuş, Aydın'dan Tire'ye giden düşmanı taburlarını vurarak, pek çok baskınlar düzenlenmişti.

Yirmibirinci mektup Köşk'ün durumu ile ilgilidir. Köşk'te çok sayıda zayıf, halsiz göçmen bulunmaktadır. Aydınlı göçmenler cami köşelerinde, kilise kapılarında taş basamaklarında, çuvallar içinde darı ekmeği yiyerek yaşa-

maktadırlar. Açlıktan ölenlerin sayısı da az değildir. Aydınli bir genç yalnızca gömlekle kaldıklarını, el avuç açmak istemediklerini, hükümetten yardım gelmediğini belirterek durumlarının kötülüğünü dile getirmiştir.

Yirmiikinci mektup da Demirci ve göçmenlerle ilgilidir. Demirci Yunanlılara karşı başarısından sonra Nazilli'ye dönmüştür. Kaymakçı tepelerinde Gökçen'in ölümünden sonra onun intikam almak için İzmir'e gece baskını yapmayı bile düşünmektedir. Efeler ve kızanlar Gökçen'in kahramanca şehit edilmesini tekrar tekrar anlatmaktadır. Göçmenler Oruç'tan yardım beklemekte ve yazılardan birşeyler ummaktadırlar. Oruç da göçmenlerin durumunu ve çeşitli yazılarında etraflı bir şekilde kamuoyuna ve hükümete yansıtmaktadır. Ama yardım bir türlü gelmemektedir (*).

YAZININ ÖZELLİKLERİ

Arif Oruç bu yazı dizisinde tarafsız kalmış, konuşmaları olduğu gibi yayınlamıştır. Ne var ki, yazı serisinin bir kısmı sansüre uğramıştır. Ancak, pek çok mektup da olduğu gibi yayınlanmıştır.

Bu yazı dizisinde gezilen şehirlerin, kasabaların sosyal, iktisadi, kültürel durumları uzun uzadıya anlatılmıştır.

(*) Bir süre sonra Tasvir-i Efkar'da göçmenlere yardım sağlanması için yazılar çıkmaya başlamış ve az da olsa bazı para yardımları olmuştur. Bunun için piyango da tertip edilmiştir.

Tasvir-i Efkar 22 Teşrin-i sani 1335, No: 2909, 24 Teşrin-i Sani 1335, No. 2911, 2 Kanun-u Evvel 1335, No. 2919 vb.

Anlaşıldığı üzere şehirler bakımsız, halk aç ve perişandır. Eğitim ve sağlık kuruluşları son derece yetersizdir.

Mektupların İstanbul'a zamanında ulaşamaması yüzünden yazı süresi üç aylık bir süreyi kapsamıştır.

Bu yazı dizisinin Sivas Kongresi'nden sonra İstanbul Hükümeti ile Heyet-i Temsiliye arasında ilişkilerin sıcaklaştığı sırada yayınlandığı göze çarpmaktadır. Bu yazılar sırasında ve sonunda göçmenlere karşı ilgi artmış ve bazı yardımların yapılmaya başlandığı da gözlenmiştir. Kamuyunun ulusal bağımsızlık savaşına yönelmesinde bu yazı dizisinin önemi büyüktür. Bu inkar edilemez bir gerçek olarak ortaya çıkmaktadır. İlk kez İstanbul halkı Anadolu'nun durumu ve Kuvayı Milliye hakkında bilgi sahibi olmuş ve halkta Kuvayı Milliye'ye doğru bir eğilim başlamıştır. Bunun sonunda hareketin Anadolu'dan daha iyi yürütülebileceği konusunda ilk tohumlar atılmaya başlanmıştır.

Ayrıca, yazı dizisinde Kuvayı Milliye ile Sivas'taki Heyet-i Temsiliye arasında bir birlik olduğunun işlenmesi de yerinde olmuştur. Bu konuda 29 Ekim 1919'da Karahisar-ı Sahipten yollanan mektupta şu bilgiler yer almaktadır: “(Rumeli ve Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti) ile İzmir kuvvetleri arasında muzakerat icrasıyla ifal ve hareket-ı umumiyede tam bir ittifak husule getirmek üzere Nazilli'den Sivas'a bir heyet-i murahasa i'zam eylemiştir.” Heyette bulunan Mentеше Mutasarrıfı Hilmi Bey verdiği beyanatta, Nazilli ve civarındaki Kuvayı Milliye Heyet-i Temsiliyesi ile Sivas Heyet-i Temsiliyesi'nin ilişki kurmak arzusunda olmaları ve kendilerini Sivas'a davet etmeleri nedeniyle Sivas'a gelerek “Gayede müşterek olan hatt-ı

hareketlerin teferruatında dahi temin-i ittihad” sağlandığını açıklamaktaydı (1).

Arif Oruç yazılarının bazı bölümlerinde bir seyyah gibi seyahatname türünde geniş bilgiler vermektedir. Aynı hususları Ruşen Eşref’in Kuvayı Milliye mensupları ile konuşmalar yapmak için gittiği sırada Orta Anadolu’dan yazdığı mektuplarda da görmek mümkündür. Yazı dizisinde bazı harflerin hiç olmadığı, bazı harflere ait noktaların çıkmadığını belirtmek ve bu eksiklikleri tamamlamaya çalıştığımızı açıklamak yerinde olacaktır. Anadolu’nun acıklı halini çok acı ve açık bir şekilde ifade etmekten kaçınmayan Arif Oruç, daha çok göçmenlerin büyük sıkıntılar içerisinde yaşadığını ifade ediyor. 02 Aralık 1919 tarihli yazısında Afyonkarahisar’da kasaba kenarında, bayır eteklerinde, doğu vilayetleri mültecilerinin, ayrıca çadır, han ve medreselerde bedbaht üç bin Aydın göçmenin yaşadığını, elde çok sayıda kinin ilacının bulunduğunu dile getirmekte ve sefaleti gözler önüne sermektedir: “Çadırlar önünde epeyce çıplak bacaklı, sıska çocuklar kirli saçlarını kaşıyarak hıçkırıyorlar. Her ne de olsa Afyonkarahisar’ında meskun muhacirin diğer tarafa göre daha ziyade muavenet görüyor...”(2). Halkın bu acıklı durumunu o tarihte Anadolu’nun bu taraflarını gezen yabancı yazarlar da aynı açıklıkla ifade etmekten kaçınmamışlardır(3).

Kuvayı Milliye önderleri Tahkik Heyeti’ne özel bir il-

---

(1) Tasvir-i Efkâr Gazetesi, 30 Teşrin-i evvel 1335.

(2) Tasvir-i Efkâr Gazetesi, 2 Kanun-u Evvel 1335.

(3) Ellion, G.: Kuvayı Milliye Ankarası, Ankara. 1973, sh. 87-88.

gi duymuşlar ve bu heyete güvenmişler, gerçekleri öğrenmesi için Tahkik Heyeti'ne gerekli kolaylığı da göstermişlerdir. Tahkik Heyeti, Nazilli'de Kuvayı Milliye heyeti tarafından karşılanmıştı. Yörük Ali Efe ve Hacı Şükrü Bey özel trenle heyeti Umurlu istasyonunda almış, belediye dairesine getirmiştir. Kuvayı Milliye'de bulunan vesika ve raporları heyete vermişlerdir. Ahali gözyaşları ile yardım istemiş. Hacı Şükrü Bey heyete hitaben güzel bir konuşma yapmış. Heyet de adalet için oraya geldiklerini açıklamıştır(4). Hiç şüphesiz Kuvayı Milliye'nin Heyeti Tahkikiye ile görüşmeleri çok yerinde olmuştur.

Arif Oruç'un belirttiğine göre, Kuvayı Milliye önderlerinden Ömer Lütfi Bey merkezi hükümetin kararına aykırı olarak Sivas Kongresi kararlarını ilk kabul eden kişilerdendir. Arif Oruç'un o tarihte verdiği bu bilginin sansüre uğramadan yayınlanması çok ilginçtir: "Aydın cephesinde bidayet teşkilinde Nazilli - Aydın Kuvayı Milliyesine maddeten pek ziyade muavenet ve müzahareti sebkat eden 23. Fırka Kumandanı, Konya Valisi Cemal Bey'in inadına karşı rağmen büyük bir cesareti-i medeniye ile hükümet-i merkeziyeye karşı ilk defa tatbik eden milli bir kahramandır". Ömer Lütfi Bey, Konya telgraf hattını kesmiş, Cemal Bey'in özel eşyalarını müsadere etmiş, onun İstanbul ile olan bütün irtibatını önlemiştir (5).

Arif Oruç bu arada hainlerin yaptığı zararları da dile getirmekten çekinmemektedir. Örneğin Aydın Müftü-

---

(4) Tasvir-i Efkâr Gazetesi, 18 Teşrin-i evvel 1335.

(5) Tasvir-i Efkâr Gazetesi, 4 Teşrin-i sani 1335, sayı 2891.

sü'nün(6). Konya Valisi Cemal Bey'in, Burdur Mutasarrıfı'nın yaptıkları gibi(7).

Arif Oruç'un anlatımına göre yalnızca şehirler değil, küçük kasabalar da o tarihlerde perişandır. Hatta onların durumu daha da kötüdür. Köşk Nahiyesi'nden yazdığı mektup bunlara bir örnektir. İlk harekâtın idare edildiği köy: Köşk... Yıkık duvarlarında, renksiz sazları, saçaklarından taşan harab kulübelinde feci bir tarihin matemli izleri ihzarda gibi... Değnek kadar ince ve çamurlu çıplak bacaklarıyla kadid gibi harabelerinin taşları üzerinde melul gezinen uçuk benizli çocuklar. Garip (Aydın'ın) kimse-siz öksüzlerini hatırlatıyor. Yatacak bir yer bulunmadığı için barındığım köhne vagonun karşısında sıırıslıklam tüneyen birkaç masum. İstasyondakilerin artık kırıntılarını bekliyorum.”(8)

Kuvayı Milliye mensupları, özellikle bu çok zor durumda yaşayan halk ile tahkik heyeti mensuplarını karşı karşıya getirmeyi hesaplamıştır. Böylece, Yunanlıların ülkede yaptıkları tahribatın ve zulmün etkisini daha açık bir şekilde sergilemişlerdir. Sıtma bu yerlerde bu durumlardan dolayı yaygınlaşmıştır. Kinin ise çok az bulunabilmektedir. İngiliz miralay (albay) İzmir'den Nazilli'ye, oradan da Denizli'ye geçerken buralardaki halkın bu kötü durumundan dolayı çok etkilenmiştir. O, buralardaki “Muhacirin-i İslamiye”nin durumundan dolayı büyük bir üzüntü duymuştur. Bu albay Türklerin evlerine Yunanlıların yerleşti-

---

(6) Tasvir-i Efkâr Gazetesi, 2 Kanun-u evvel 1335.

(7) Tasvir-i Efkâr Gazetesi, 4 Kanun-u evvel 1335.

(8) Tasvir-i Efkâr Gazetesi, 23 Teşrin-i sani 1335, No: 2950.

rilmesini, onların zulümlerini hiç doğru bulmamıştır. O “Türkler pek alicenaptır. Pek asil ve misafirperverdir” demiş ve hele, Nazilli ve Denizli Rumlarının durumlarından bahsederken de “Hakikati gördüm ve bunu olduğu gibi bildirmek bir vazife-i insaniyedir” diyerek iki toplum arasındaki olağanüstü kayırmaları ortaya koymuştur(9).

Kuvayı Milliye önderleri kendileri hakkındaki eski bakanların düşüncelerini -bakan değiştiği zaman- rahat açıklamaktan da çekinmemişlerdir. Örneğin eski Harbiye Nazırı Süleyman Şefik Paşa ile bir telgraf çekerek İzmir Kuvayı Milliye önderlerinden Hacı Şükrü Bey ile Demirci Mehmet Efe’yi kandırarak İstanbul’a getirtmek istemiş, bunun için de telgrafta çok tatlı ifadeler kullanmıştı(10). Aslında, Süleyman Şefik’in amacı İstanbul’da bunları tutuklamaktan ibaretti. Ancak, ne Hacı Şükrü Bey, ne de Demirci Mehmet Efe bu oyuna gelmemişlerdir. Demirci Mehmet Efe, Süleyman Şefik Paşa’nın telgrafını Arif Oruç’a da göstermiştir(11).

Arif Oruç, Kuvayı Milliye önderlerinin beyanatlarını yayınladığı gibi, onların hayat hikâyelerini, kahramanlıklarını da okuyucuya sunmakta ve onların milli kahraman haline gelmelerini de sağlamaktadır. Böylece, Yörük Ali Efe, Boyacı Bahri Efe, Çakırcalı Mehmet Efe, Gökçen Efe, Hacı Şükrü Bey, Çerkez Ethem, Lütfi Bey ve diğerlerini Türk kamuoyu tanımış olmaktadır.

(9) Tasvir-i Efkâr Gazetesi, No: 2942, Arif Oruç’un 20 No’lu tefriksı.

(10) Albay Şefik (Aker); İstiklal Harbinde (Büyük Harbin Mütarekesinden 336) (“1920” Senesi Sonuna Kadar), 57. Tümen ve Aydın Milli Cıdali, Ankara, 1937, c. II. Tasvir’i Efkâr, 17 Teşrin-i evvel 1335.

(11) Tasvir-i Efkâr. 17 Teşrin-i evvel, 1335.

Arif Oruç'un söz konusu ettiği Gökçen Efe Yunanlılara karşı mücadele etmiş ve şehit olmuştur(12). Çakırcalı'nın yakını ve Fata nahiyesinden olan Gökçen Efe Yunan subayları tarafından karargâha davet edilir, ancak kendisine sunulan rakı ve tütünü kabul etmez, kendisine tütün veren kişinin gülmesine kızan efe, kendisine niçin güldüğünü sorar. O da Aydın'da ırzına geçtiği bir kızın ceketinden tütün kesesi yaptığını etraflı bir şekilde anlatınca, bu kişiyi öldüren efe dağa çıkar. Kırk dört kişi ile Fata'da kuşatılan Gökçen Efe, yirmi dört saatlik bu kuşatmayı yarararak Hacı İlyas istasyonuna geçip, köprüyü de ele geçirir. Yunan birliklerini her yerde ansızın yakalayıp, pek çok kayıplar verdiren efe, onaltı saatlik son bir çatışmada şehit olur. Onun ölümü Kuvayı Milliyeciler arasında büyük üzüntülere neden olur.

Arif Oruç'un biyografisini ve kahramanlıklarını dile getirdiği kişilerden biri de Hacı Şükrü Bey'dir. Hacı Şükrü Bey 1900'de Harbiye'yi bitirdikten sonra, 1901'de eşkıya takibi için Siroz'da görevlendirilmiş ve mülazım'ı evveliğe (teğmenliğe) terfi ile 1903'te Dördüncü Avcı Taburu İkinci Bölüğü'ne, 1905'te İstanbul'a, 31 Mart olayından sonra taburunun kaldırılması üzerine Manastır'da Mitralyöz Bölüğü Komutanlığı'na atanır. Balkan Harbi'nde 26 Ekim 1912'de Yunanlılar ile savaşırken yaralanıp, Manastır Hastanesi'ne kaldırılan Şükrü Bey, Manastır elden çıkınca Batı ordusuna katılarak İstanbul'a döner ve tedavi için Almanya'ya gönderilir. Şükrü Bey Birinci Dünya Sa-

---

(12) Tasvir-i Efkâr, 23 Teşrin-i Sani 1335, No: 2942, Tefrika. 20.

vaşı'nda Süveys Harekatı'na, daha sonra Anafartalar Savaşı'na katılır. Conkbayırı'nda yaralanarak İstanbul'a gönderilir. O, 9 Mart 1915'te binbaşılığı yükseltilmiş ve ikinci fırka ile Kutul-amara savaşına katılmış, Ali İhsan Paşa'nın ordusu ile (kolordu) Hamedan'a kadar gitmişti. Daha sonra Rumeli'de çalışan bir ara Batum'a gönderilen Şükrü Bey, 135. Alay Kumandanı Muavinliği ve 175. Alay Kumandanlığı görevlerini yapmış, 27 Haziran 1918'de son görevinden ayrılarak Kuvayı Milliye kumandanlığına geçmiştir. Şükrü Bey, İzmir'in işgali sırasında Söke'de bulunuyordu. Yunanlıların zulmü üzerine Yunanlılara karşı koymaya karar verdi. O, fırka kumandanı olan (57. fırka) Şefik Bey ile çalışmaya başladı. Yörük Ali Efe, Killi Hüseyin efelerin otuzsekiz kişilik maiyeti ile Yunanlıları Sultanhisarı'nda bastılar. Omurlu köprüsünü dinamitle uçurdular. Amaçları Yunanlıları Nazilli'den Aydın'a sürmekti(13).

Hacı Şükrü Bey'in emrinde üç yüz kişi vardı. Yörenin aydın kişileri de kendisine yardımcı olmaktaydı. Çine Heyet-i Milliyesi Başkanı Mustafa Hidayet ve Ahi köylü Hoca Süleyman'ın yardımları ile Kuvayı Milliye gitgide büyümekte ve kuvvetlenmekteydi. Onlar 27 Haziran 1919'da Yunanlılar bir hücumda bulunmuşlar ve düşmanın Çerzeköy ve Telsiztelgraf sıratlarına çekilmesini sağlamışlardır. Şükrü Bey, Aydın'da Yunan katliamını önlemek için önemli çalışmalar yaptı. Yunanlıların şehri yakması üzerine, Yörük Ali Kozdibi'nden şehre girdi. Hacı Şükrü de gece

---

(13) Tasvir-i Efkâr, 25 Teşrin-i evvel 1335, No: 2881, Tefrika 8.

Kepez kasabasına girdi ve Yörük Ali'ye gerekli talimatları vererek şehri terk etti. Yunanlıların minarelere yerleştirdikleri mitralyözler ile katliam sürmekteydi. 30 Haziran 1919 günü Kepez şehri Yunanlılardan kurtarıldı(14).

Hacı Şükrü Bey, aynı zamanda siyasi beyanatlar vererek Türk'ün adaletini dünyaya duyurmaktaydı. Arif Oruç'a verdiği beyanat bunların bir örneğidir. O, kendilerinin üç bin Hıristiyanı koruduklarını belirtmekle Yunan barbarlığına karşı Türklerin insancıl davranışını bütün dünyaya aksettirmektedir. Diğer taraftan halkın ve dış dünyanın tepkisini çeken ittihatçılık akımına karşı Aydın Kuvayı Milliye'sini de ittihatçı olmadığı fikrini yayarak Kuvayı Milliye'ye karşı sempati toplamaktaydı.

Hacı Şükrü Bey verdiği beyanatta Yunan zulmü ve Türk adaletini dünyaya bu şekilde duyurmaktaydı: "Halife-i Müslimin efendimiz hazretlerini iğfale cüret-yâb olarak, müdafaa-i hak zımnında fisebilullah vaki olan mücadeleyi gayrimeşru göstermeye çalışıyorlardı. Bu adamlara tarih lanet edecektir. Ferit Paşa veya Adil Bey'le Süleyman Şefik benimle beraber olsaydılar da kazıklara sokulu biçarelerin nasıl yakıldığını görseydiler.

İşte Yunanlıların bu hunharlığına mukabil, Aydın'da tek bir Hıristiyan ve ecnebinin kılına hata getirmedi. Fransız (Sevr)leri ile ecnepleri ve bilhassa (3000) yerli Rum'u kurtararak hükümete cem ve iaşelerini de temin ettim. Bu harpte kahramanlığın ve erkekliğin en büyük mertabini gösteren Yörük Ali Efe ile Aydın'dan Şükrü Bey

---

(14) Tasvir-i Efkâr, 25 Teşrin-i evvel 1335, No: 2882, Tefrika 8.

bu taarruzda Şahneli Mestan, Kızıl Hamdi, Saydalı Ali Efe, Sancakdaroğlu Ali, Yüzbaşı Nuri, Mülazım Lütü, Mülazım Kemal, Zihni ve Fikri Efe'ye gösterdikleri kahramanlıklardan dolayı teşekkür etmektedir.”

12 Temmuz 1919'da Demirci Mehmed Efe'nin katılımıyla Kuvayı Milliye epeyce kuvvet kazanmıştır. Böylece sağ kolu Yörük Ali Efe, Ova kolunu Demirci Mehmed Efe, Ödemiş cephesindeki üç yolu Gökçen Efe, Adagediğini Hüseyin Efe, Keleş Mehmed, Koca Mustafa Efeler koruyacaktı(15).

Arif Oruç, Hacı Şükrü Bey'e, her Kuvayı Milliye önderine sorduğu gibi sorular da sormuştur. Tahkik Heyeti'nden memnun olup olmadığı yolundaki soruya Şükrü Bey: “Yalnız ben değil, hayvanlar gibi ağaçlar altında otlamak mecburiyet-i elemiyesinde düşen bu bedbaht insanlar da memnun oldular. Evet azizim bütün ümit onlarda ve düşününüz ki, yalnız (Çine'de) bulunan kırk bin sefil, yerlerde sürünerek Amiral Bristol ve rüfekası muhteremesinden reha, necat, hayat dileniyor. Artık mazlumların sefalet ve perişanliyeden kadid olan titrek elleri, emin olunuz göz yaşlarını silmeye derman bulamıyor. Onlar o kadar bitab ve hasta...”(16).

Arif Oruç, Kuvayı Milliye'nin Salihli Havalisi Komutanı Ethem Bey ile de konuşmuş, onun tasvirini, beyanatını ve konuşmalarını halka yansıtmıştır. Arif Bey, Ethem Bey'e padişah hakkında ne düşündüğünü sorduğunda Ethem Bey padişaha olan bağlılığını şöylece ifade etmiştir:

---

(15) Tasvir-i Efkâr, 26 Teşrin-i evvel 1335, No: 2882.

(16) Tasvir-i Efkâr, 28 Teşrin-i evvel 1335, No: 2884, Tefrika 9.

“- Buna hacet var mı? Halifemiz efendimiz hazretlerine büyük bir iman ile merbutuz. Zaten padişahımız efendimiz hilafet ve saltanatlarının temin-i istikrarından mücadele ediyoruz. Elde vatan bir de halifemiz var. Başka neyimiz var” demiştir. Bu ifade tarzı Erzurum Kongresi, Sivas Kongresi, Büyük Millet Meclisi’nin ilk günlerinde de geçerli bir ifade tarzı olup, amacı asırlardır halifeye bağlı halkı karşılıklarına almamayı ve bu tarihlerde padişaha ve hükümete karşı bir cephe açılmamasını hedeflemektedir. Ethem Bey daha sonra hareketin amacını şöylece açıklamıştır: “- Bizim hareketimiz memleketi tahlis gayesine matuftur. Padişahımızın tac ve tahtına ubudiyetimiz gün gibi aşikârdır. Maazallahü teala başka hiçbir maksad ve gayemiz yoktur”. Arif Bey, Ethem Bey’e eski kabineyi nasıl bulduğunu sorunca, O, eski kabineyi beğenmediğini ve sevmediğini şu şekilde ifade etmiştir: “- Muharebeyi bile kat etmiştir. Bu adamlar halifemize bizi tanıştırmadılar, maksadımızı yanlış arz ettiler. Bizi sevgili padişahımızdan, mukaddes babamızdan ayırmak için birçok entrikalar çevirdiler. Hepsinden nefret ederiz”. Bilindiği gibi, aynı kabine-nin başkanı Ferit Paşa, Mustafa Kemal ve Heyet-i Temsiliye’nin padişahla ilişki kurmasını önlemek istemiş, bunun üzerine Heyet-i Temsiliye’nin çalışmaları sonunda düşürülmüştü.

Arif Oruç isim verip vermeyeceği sorusunu sorunca, Ethem Bey: “- En başında Ferit Paşa, Dahiliye Nazırı Adil Efendi, Harbiye Nazırı Süleyman Şefik Paşa. Bunlar hakikaten göz boyadılar.” Ethem Bey’e Arif Bey tarafından sorulan yeni hükümet hakkındaki düşünceleri sorusuna, Et-

hem Bey diplomatik bir cevap vermiştir. O yeni hükümetin durumunu iyi bilmediklerini, bu yüzden bunlar hakkında daha sonra beyanat verebileceklerini ifade etmiştir(17).

Arif Oruç'un yazılarından teşkilât-ı milliyenin kurulmasında şehirlerdeki ileri gelenlerin de faal rol oynadıkları ortaya çıkmaktadır. Bu konuda zenginlerin büyük yardımları göze çarpmaktadır. Arif Oruç Sandıklı'da Kuvayı Milliye'nin kurulmasını şöyle anlatır: "Zenginler, esnaf, tüccar, çiftlik sahipleri muayyen bir iane veriyor. O kadar hamiyetli insanlar var ki verdiği miktarın azlığından şikâyetle yüz yerine bin vereceğini söylemeye ve buna her ferdin iştirak etmesini teklif etmeye kadar ileri gidebiliyorlar. Teşkilat-ı milliye kasaba derununda en genç ve dinç olanlardan mürekkep kuvvetli piyade ve süvari müfrezesi var. Bunları icap ederse beş altı mislinde iblağ edilerek cepheye gönderileceklerdir(18).

Arif Bey, Alaşehir'de 13. Fırka Kumandanı Lütfi Bey ile de ilginç konuşmalar yapmıştır. Lütfi Bey 1916'da Argoşa Meydan Savaşı'nda alayı ile on misli Rumen Kuvvetlerine karşı koymuş, 48 top ve 5.000 esir alınmasını sağlamıştı. Lütfi Bey, Alaşehir'de Kuvayı Milliye'yi kuran kişidir. Arif Bey, kendisine, fırkasının Aydın cephesi ile nasıl ilgilendiğini sorunca bunu şöylece yanıtlamıştır: "- İzmir'in işgalini müteakip, fırka resen muavenette (yardımda) bulunamadı. Yalnız şahsım itibarıyla çalışmak mecburiyetinde idim ve buna hiçbir kuvvet de mani olamadı.-

Ne gibi efendim?

---

(17) Tasvir-i Efkâr, 21 Teşrin-i evvel 1919. Tefrika.

(18) Tasvir-i Efkâr, 7 Kanun-u evvel 1335, No: 2924. Tefrika 13.

- Kuvayı Milliye'nin iâşesi, ilbası, teslihi, cephanesinin temini gibi.. Ve bu muavenet gizli kalıyordu. Karahisar'da derhal bir heyet-i milliye teşkil edildi. Cem edilen külli miktardaki ianat ile para ihtiyacı da izale ediliyordu. Biliyorsunuz ki, Uşak, Alaşehir, Salihli gibi müdafaa da firkaımızın mıntıkası dahilindedir.

- Buralarla nasıl anlaşıldı kumandan bey?

- Alaşehir Kongresi'nden sonra Kuvayı Milliye muntazaman icrayı faaliyete başladı. Ve millet yekvücut oldu. Bundan ziyade tafsilat istemezsiniz sanırım.

- Sivas Kongresi'ne ne suretle aza intihap edildi?

- Esasen kongreye aza intihabı için evvela Karahisar'da faaliyete başlandı. Bu meseleyi pek mahrem tutuyorduk. (Isparta), (Burdur) mıntika kumandanlıkları vasıtasıyla her iki livada kongre azası intihabını temine çalıştım. Isparta Mutasarrıfından muavenet görüyorduk. Hükümet de bir taraftan faaliyetimiz hakkında malumat almak için iyi bir gayret gösteriyordu. Ferit Paşa ise Paris'ten henüz avdet etmemişti(19). Arif Oruç 7 Kasım 1919'da Nazilli'de Demirci Mehmet Efe'nin yanına gitmiş, onunla uzun bir röportaj yapmıştır(20).

Arif Oruç'un bu arada kadınların Batı Anadolu'da gösterdikleri kahramanlıklara da geniş yer verdiğini görmekteyiz. O Batı Anadolu'daki kahraman kadınlarla da konuşmalar yapmıştır. Bunlardan birisi de Emire Ayşe Aliye'dir. Arif Oruç, ona niye savaşa girdiğini sorduğunda şu cevabı almıştır:

---

(19) Tasvir-i Efkâr, 4 Teşrin-i sani 1335, No: 2915, Tefrika 17.

(20) Tasvir-i Efkâr, 26 Teşrin-i sani, No: 2915, Tefrika 17.

“- Yunan Aydın’a geldiğinde İmam köyünde idim. Yunan Aydın’a gelmezden altın paramı boynumdan atıp martini aldım ben. Onbeş gün evvel düşman Nazilli’ye geçti. Bu tarafa geçerken yakmaya başladı. Dayanamadım. Köylü büyük adamlar, silahı olan alsın çöksün dedi. Aldım martini çıktım. Üç dört günden sonra harp başladı. (Andon) Ağanın çiftliğinde köylü dedi ki bana ya martini bize ver, ya harbe git... Dayanamadım çıktım. Aldım martini köyümden gittim.” Daha sonra Ayşe, Arif Oruç’a Kepez baskınındaki, Umurlu savaşındaki çalışmalarını etraflıca anlatmıştır(21).

Arif Oruç bu yazı dizisi ile bizi 1919 yıllarına getirmiş, o zamanki Batı Anadolu’nun durumunu bütün açıklığı ile ortaya koymuştur. Yazı dizisinin ilk üç nüshası yani 11 Ekim, 13 ve 15 Ekim 1919 tarihli nüshaları “İade-i Muhacirin Heyeti İle” başlığı altında yayınlanmıştır(22).

Aynı tarihlerde, hatta biraz önce Tasvir-i Efkârın muhabirlerinden Ruşen Eşref (Ünaydın) Sivas Kongresi nedeni ile Orta Anadolu’ya Mustafa Kemal ve arkadaşları ile röportaj yapmak için yollanmıştı. Ancak, Sivas Kongresi’nden sonra Heyet-i Temsiliye İstanbul Hükümeti delegeleri ile buluşmak için Amasya’ya gittiğinden, Mustafa Kemal ile ilk röportajı Çanakkale Savaşı sonrasında gerçekleştiren Ruşen Eşref’in bu ikinci röportajı Amasya’da gerçekleşebilmişti. Ruşen Eşref’in emin bir şekilde Sivas’a ulaşabilmesi amacı ile Mustafa Kemal’in kolordu

---

(21) Tasvir-i Efkâr, 3 Teşrin-i sani, No: 2917, Tefrika 18.

(22) Tasvir-i Efkâr, 13 Ekim (Teşrin-i evvel) 1335, No: 2869, 11 Ekim 1335, No: 2867.

komutanlıklarına, mutasarrıflıklara telgraflar çektiğini, gerekli kolaylıın gösterilmesini istediğini bilmekteyiz(23).

Bu iki yazı dizisi birbirini tamamlamakta ve bir bütün teşkil etmekte, bizi Kuvayı Milliye ve o zamanların Anadoluşu hakkında bilgilendirmektedir.

---

(23) Özkaya, Yücel: Milli Mücadelede Atatürk ve Basın (1919-1921), Ankara, 1980, sh. 40-41.

İADE-İ MUHACİRİN HEYETİ İLE (*)

(I)

(İstanbul'dan Akhisar'a kadar -Akhisar hakkında malumat- Yunan Mıntıka'ı işgali -Muhacirinin hali- Hilal-i Ahmerin Faaliyeti- Sıhhiye Müdiriyet-i Umumiyesi ne yapıyor?-)

İstanbul ve Bandırma arasında geçen kısa bir vapur seyahatinden bahsedecek değilim. Mamafih Bandırma ve burasını takiben Akhisar'a kadar imtidah eden bir gazeteci için şayan-ı dikkat malumat alınabilecek bir saha olduğu şüphesiz bulunan Bandırma, Balıkesir, Akhisar'daki tedkikat ve müşahedata dair manan teferruat izahat-ı mufassala ita edeceğim. Badema, göndereceğim mektuplar dört kısımdan ibaret olacaktır: 1. Tedkikat-ı mahalliye, 2. muhacirinle temas ve facayii, 3. Teşkilat-ı milliye, 4. Amiral Bristol Heyeti tarafından istima edilen şuhuda mahallerinde sorulan sual ve alınan cevaplar. Bunun için mühim

---

(*) Tasvir-i Efkar: 11 Teşrin-i evvel 1335, No. 2867.

bir mıblıhı Akhisar'a tahsis ettiğim birinci mektubu, program mucebince tabiatıyla tedbikatı mahalliyeyi teşkil edecektir. Akhisar'dan Salihli, Alaşehir'e gideceğim ve buradan İnegöl ve Sarayköy tariki ile Denizli, Nazilli ve sırasıyla Aydın havalisini gezeceğim.

Bandırma ve Balıkesir İstasyonlarında

Heyetle derhal Akhisar'a hareket mecburiyetinde bulunduğum için, Bandırma ve Balıkesir'de tedkikatda bulunmaya vakit bulamadım. Mamafih, avdetde Soma'ya da uğrayacak bu noksanı telafi edeceğim. Refakatinde bulunduğum Süleyman Hikmet Bey heyetin şimal heyeti kısmını teşkil eden Fahreddin Bey'in riyaseti altındaki heyet Bandırma, Balıkesir, Soma ve havalisi muhacirinin ahvalini tedkik etmek üzere Bandırma'da bizim heyetden ayrıldı.

Bandırma'da (boş) sükunet hükümferma ise de, kapıdağı cihetinde faaliyete başlayan otuz kişilik bir Rum çetesi teşkil edilmektedir. Bandırma'da Aydın muhacirleriyle diğer hususata muavenet etmek üzere faal bir Redd ü İlhak Şubesi mevcuttur. Balıkesir istasyonunda görüşmeye muvaffak olduğumu Redd-i İlhak Heyet-i Merkeziye Reisi Hacim Bey'den öğrendiğime göre, o havalide sükunet-i tamma hüküm fermadır. Ahali yeni hükümetin beyannamesine intizar ediyor. Şurasını da kayd etmeden geçemeyeceğim ki; İstanbul'dan Akhisar'a kadar temas ettiğim yüzlerce zat Ferit Paşa Hükümetine lanet ve hassaten Dahiliye Nazır-ı sabıkı Adil Bey'e nefret etmektedirler.

Halktaki fikiri ittihad ve tesanüde hayran olmamak

mümkün değil. Bu taraflara dair İstanbul'da işittiğiniz haberlerin kaffesi yalan ve musannadır. Ve sonra bazı karyelerin basıldığına, çapulculuğa vesaireye dair devran eden rivayat dahi sırf şayiattan ibarettir. Bizzat şahidi olduğum intizam ve sükunet ihlal edilmekten sarfı nazar, gittikçe sıkı bir rabitai huş ile teyid ve tevsik edilmektedir.

Akhisar Hakkında Malumat

Size Akhisar'ın vaziyeti mevkiye ve iktisadiyesine ait malumat vereyim: Şimendifer İstasyonu kasabanın kenarındadır. Akhisar'ın nüfusu umumisi 38.833 kişiden ibaret olup, bunun 5836'sını Rumlar teşkil etmektedirler. Akhisar'da yirmi cami, medrese, mescid ve tekke, bir Rum ve Ermeni Kilisesi ile bir Musevi Havrası mevcuttur. Bu şirin kasabanın havası pek güzeldir. Kazanın mahsulatı senevi 400.000 liralık tütün, 600.000 liralık üzüm ve yekunu yüzbinlerce liraya baliğ olan sair mezruatdan mürekkebirdir.

Fakat, harbi umumi ve bilhassa Yunan işgali dolayısıyla ahalinin işini terk ederek her an müdafaa-i nefise amade bir vaziyette bulunması bu sene mahsulünün nisfindan ziyadesinin idrak edilememesine sebebiyet vermiştir. Ne kadar yazık ki, dört gün kadar işgal altında bulduktan sonra tahliye edilen ve Müslüman kasabanın servet-i tabiiyesinden bu sene istifade edilememiştir.

Sansür

Biçare memurlar, bir iki aylık maaşlarının bir an evvel

itası zımında talep edilen on bin liralık havalenameye inizaretmektedirler. Kazanın asayişini Jandarma Kumandanı Lütfi Bey güzel idare ediyor.

Yunan Mıntıka-i İşgali

Bidayet-i işgalde, Magnisa'dan Akhisar'a kadar nüfuz etmeye muvaffak olan Yunan müfrezeleri elyevm Akhisar'a merbüt karyelerin kaffesinden tard edilmiş ve tamamen (MAGNİSA) hududuna atılmışlardır. Bununla beraber, ahali-i mahalliye vukubulacak her türlü taarruzu defemade bulunmaktadırlar.

Muhacirinin Hali

Akhisar'a hicret eden Bergamalı muhacirin (670) kaddır. Aldığım malunata göre Bergama'dan (10.000)'i Rumeli muhaciri olmak üzere (30.000) kadar İslam ahali Soma ve Karesi cihetlerine hicret etmişlerdir. Akhisar'daki muhacirinin vaziyeti hayatlarını sayı zatiyeleriyle temin etmeleri dolayısıyla şimdiye kadar şayan-ı memnuniyet bir suretde geçmiştir. Yalnız, mahsulatın idrak edilmemesi hasebiyle şimdiden işsiz kalanlar zık-ı maişete duçar olmaktadır. Maateessüf Red ü İlhak heyetinden maada bu zavallılara muavenet eden yoktur (SANSÜR).

Muhacirinin iskanına tahsis edilen haneler suistimale maruz, ısıtmadan (sıtma) muztarib sıska çocuklar hazin hazin titreşiyor. Ekserisi memleketlerinde zengin olan bu biçareler, hicret ve felaket yüzünden harap olmuşlar, heyet

ile birlikte yüz kadar haneye uğradım. Hepsi mazlum, dul kadınlar bakes çocuklarla hasta, karanlık ve harap dört duvar arasında maraz, inliyor. Şayanı şükrandır ki, sari hastalık yok. Bu zavallılara Allah acıyor diyeceğim!

Hele Bergama eşrafından olan Bergamalı Halil Hilmi Efendi isminde birine tesadüf ettim ki, memleketinde bağ ve bahçe vesaire la-akall (30.000) kuruşluk emlakı olan bu felaketzede harap ve ortada, yorgansız ve perişan bir halde bulunmaktadır. Hükümete müracaatla soğuktan muhafazası için bir (örtü) dileniyordu. Bereket versin ki, heyet bu hale şahit olur olmaz derhal iaşe anbarlarında bulunan (13.000) kilo arpa ile (30.000) kilo mısırın muhacirine tevziini kararlaştırdı.

Hilal-i Ahmer'in Faaliyeti

Dahiliye Nazır-ı sabıkı muhacirini her ne kadar ihmal ettirmiş ise de Hilhal-i Ahber'in bu bahtsızlara muavenet mevzuunda faaliyete şayanı şükrandır. Hilal-i Ahmerimiz burada elli yataklı bir hastane tesis etmiştir. Birkaç güne kadar yatak miktarı yetmişe iblağ edilecekti. Hastahanenin tesisinden beri geçen iki aylık bir müddet zarfında (6.000) kişiye- civardaki muhacirler de dahil- lüzumu mikdar kının tevzi edilmiş ve hastahannede iki ay zarfında takriben beşyüz muhacir tedavi edilmiştir. Hilal-i Ahmer Tabibi tarafından ayrıca yirmi frengili de bahs-i tedaviye alınmıştır.

Sıhhiye Müdiriyeti Ne Yapıyor?

İşte en ziyade calib-i teessür ve teessüf bir hali esefi

istikmal! Sıhhiye Müdiriyet-i Umumiyesi işgalden ve hicret zamanından beri vazifesini katiyen ihmal etmiş, muhacirine muavenetde bulunamamış, gaddar hastalıkların envai zuafayı muhacirini tahribkar pençesi ile sıkub inledirken Sıhhiye Müdiriyeti Umumiyesi, İstanbul'da eczahanelerde furuht edilen fiyat üzerinden kilosu otuzbeş liraya satılmak üzere Akhisar'a ancak iki kilo kinin irsalini der-hatır edebilmiştir. Ne kadar yazık. Bu ısıtmanın (sıtma) harareti mütezadiyesi altında bitab çırpınanlar acaba bu bedbaht millet ve memleketin evladı değil midir?

Diğer taraftan teşkilatı sıhhiye namına hiçbirşey yapılmamış. (Boşluk) velev cüzi de-olsa muavenet-i hususi teemül ve der-piş edilmemiştir.

İzzet Bey ve İntihab

Pek garip bir şey daha nazarı dikkatimi celp etti. İzmir Valisi İzzet Bey, Dahiliye Nezaretinden 30 Ağustos'ta intihabata mübâşeret emri aldığı halde mülâhazata teammümde teseyyüb etmiş ve 23 Eylül'de vilayet mülhakatıyla Akhisar'a emr-i mezkûru tebliğ etmiştir. İzzet Bey garabetlerinden güzel bir numune daha değil mi? Şimdilik bu kadarla iktifa ediyorum. Yarınki mektubumda Bergama faciası şahitleriyle, Akhisar Cephesi teşkilatı hakkında pek malumat-ı mufassala vereceğim.

Arif Oruç

İADE-İ MUHACİRİN HEYETİ İLE (*)

(II)

(İade-i Heyet ve Muhacirler -kadınlar bile iade taraf-tarı değil- belediyede ictima iade teklifine adem-i muvafakat hükümetten başka türlü intizar ediyorlar.)

Muhabir-i mahsusamızdan: Evvelki mektubumda, Akhisar'ın hali hazırdaki vaziyeti muhtelifesine dair iza-hatı kafiye ita eylemişdim. Bugün mektubuma mevzuu münakaşa olan zemin, bu havali için hayati ve siyasi bir meselesi mühimmedir. Dahiliyei nazırın sabıkın hatayayı si-yasiyesinden en büyüğünü teşkil eden iadei muhacirin ka-ziye ve teşebbüsü hakkında buralarda hasıl olan infial ve tesiri umumiyeyi teşrih etmek benim için ne kadar vatani bir deyn ise memleketlerini, ev ve barklarını yüz üstü terk ederek sefil ve sergerdan sürünmeye katlanan ve fakat va-tanlarının tahliye edidiğini göremeden hiçbir vecihle yurt-larına avdet etmek istemeyen muhacirinin hukukunu mü-

---

(*) Tasvir-i Efkar: 13 Teşrin-i evvel 1335, No. 2869.

dafaa keyfiyeti ve hükümeti cedidenin düşen mesuliyetine terettüb eden bir vazifedir.

Hükümet-i sabıkanın buralardaki vaziyeti tedkike lüzum görmeyerek ortaya bir iade işi çıkarması halkın halleti ruhiyesini ve ihtiyacatı hazıreyi anlamaya çalışmayarak ve bu yakınlarda memleketlerine giden birkaç muhacirin akıbetinden haberdar olmayarak hod be-hod iade teşebbüsüne kalkışması bir cinayettir. Hükümet herhalde iadeyi mevzubahs etmeden ve fiiliyata kalkışmadan evvel teşebbüsat-ı siyasiye-i lazımeye tevessül ederek muhacirinin zarara ve ziyanının, hasaratını tazmin suretiyle bir muvaffak olursa pek büyük hizmetler ifa edilmiş olur. Burada tahliyeden evvel ne kadar teminat verilirse verilsin- tek bir muhaciri bile memleketine avdet etmemeye karar vermiştir. Hatta, onlar bu azimlerinde ulûma karşı bile sebat edeceklerdir. Şu halde pek güzel anlaşılır ki, azimi milliye muhalif hareket etmek pek beyhude birşey olacaktır. Bin türlü sefaletle rağmen buldukları mahalden bir adım bile atmayacaklarını (Amiral Bristol Heyeti'ne) katiyen iblağ eden muhacirin bu kararlarından sabit-i kademdirler.

Kadınlar bile iade taraftarı değil!

Tasvir-i Efkar baş makalelerinde takip edilen iade aleyhindeki mesleğin pek muhakk olduğunu, bir saat evvel kulakları tırmalayan acıklı kadın şikâyetleri o kadar veciz bir surette isbat ediyordu ki bu saf, bu nezih Anadolu'nun sakin, mütevekkil ve sabur (çok sabırlı) vaideleri barındık-

ları harap hanelerin köhne kapuları arkasından heyete titreyerek cevap veriyorlar, hayıflı fakat azimkar sesleriyle:

- Biz kadın kişiyiz, nema, hani istemeyiz, hani, düşünman çıkmadıktan kelli bir adım bile atmayız oralara... diyorlardı. Tecavüz görmüş genç bir kadıncağıza sordum:

- Evinize, barkınıza dönseniz fena mı olurdu? dedim...Bu biçareden aldığım cevap kesik bir ah ve boğazına tıkanan ızdırabı kâr birkaz şehkai müellem oldu. Bu saf zümrenin gördükleri fecayii o masum lisanlarıyla nakl etmeleri, yüreğimi parçladı. Gitmiyorlar. Gitmeyecekler. İh-hakı hak edinceye kadar da birer birer sefaletten ölmeye razı oluyorlar. İşte, bizim heyetin, Bergamalı muhacir kadınlardan aldığı cevap bu şekildedir.

Belediyede Bir İctima

Bugün öğleden sonra belediyede bir ictimaa akd edildi. Bu ictimaada Akhisar'daki muhacirin namına Redd-i İl-hak Heyeti rüesasından Mağnisa (Manisa) Belediye Reisi Bahri ve Milli Alay kumandanı Hoca Galib Bey efendiler bulundular. Heyet Reisi Süleyman Hilmet Bey, iade meselesini mevzubahs etti. Muhacirinin emval ve emlakine sahip çıkması isteyip istemediklerini sordu. Verilen cevap nedir bilir misiniz? Şedid ve kati bir red!

Hoca Galib Efendi, Aydın'da mahud Hirisostomos'un adamlarının bu iade meselesiyle birçok uğraştıklarını ve hatta iadeyi Yunanlıların arzu ettiğini, delail ve evrak-ı müsbete ile isbat etti. Hükümetten muaveneti saireye intizar edildiği cevabı verildi.

Tahkik ettiğim birçok şeyler varsa da, bunları vakiti münasebete tehir ediyorum. Muhacirinin memleketlerine avdet etmemelerinin sebebi pek barizdir. Evvela, vatanına dönen birkaç kişiden kafilesi gaip olmuş ve ezcümle eşraf-dan Mustafa Efendi ağustosun ondokuzuncu günü Bergama'ya gittiği halde birdenbire izi gaip edilmiştir.

Memleketine dönenler, bağlarına vesika ile gönderiliyormuş! Aynı zamanda tahkik ettiğime nazaran gidenlerden Yunan idaresinden memnun olduklarına dair resmi ve musaddak taahhüd senetleri alınıyormuş ki, bundan maksadın ne olduğunu izaha hacet yok. İşte, bu esbab, muhacirini, katiyen ne kadar teminat verilerse virisün vatanlarına avdetten men etmektedirler. Bu mehazir meydanda duruyor iken de, iadeden bahs etmek pek abes olur. Mesela, daha dört gün evel Halim Ağa Çiftliği önünde patlayan bir bombadan bir kadın, iki çocuk mecruh olmuştur.

Hükümetten Ne Bekliyorlar

Heyetin bu iki günlük kısa tahkikatından hasıl olan kanaat, muhacirinin iadesini tahkik ve tespitini ettikten sonra tahtı işgalden kalan emval ve emlakdan bakiye kalanlarının muhafazası veyahut muhacirin tarafından verilecek vekaletnameler ile işgal menatiki dahilinde kalan emval varidatının temininden ibaret bulunduğu merkezindedir: Muhacirin, hükümet-i merkeziyenin bu hususta lazımlı gelenler nezdinde teşebbüsâtı lazımede bulunmasının iadei teşebbüsünden daha müfid netayıç vereceğini müttahiden beyan etmektedir. Mesela hükümet siyasi teşebbüs-

lerde bulunarak aşar misüllü muhacirine ait mahsulatı mültezimlere devr etmeye muvaffak olur ve işgalin refine kadar bu tarzı idame ettirebilirse muhacirler pek ziyade memnun olacaktır. Heyet şimdilik işgal sahası dahilinde bulunan bağ, zeytinlik vesaire mahsulatından eshabının ne suretle istifade edebilmesi memul olduğuna dair rey ve mütalaa toplamaktadır. Yarım saat sonra, araba ile Salihli'ye hareket edeceğim için Amiral (Bristol) heyetinin (Mağnisa) ve (Menemen)'deki tahkikatına mütedair olan malumatı mufassala ile (Bergama) muhacirlerinin verdikleri izahatı yarına talik ediyorum.

Arif Oruç

İADE-İ MUHACİRİN HEYETİ İLE (*)

(III)

Muhtelit-i Heyeti Tahkikiye'nin Magnisa ve Menemen Tahkikatı.

Magnisa (Manisa) Müftüsü Alim Efendi'nin Beyanattı Magnisa'da istima edilenler -Altı kişilik bir kadın heyeti mösyölere ne demiş- Magnisa'da son tecavüzler- Menemen tahikati -heyet ne cevap vermiş- tahkikat lehimizde.-

Dünkü mektubumda Magnisa ve Menemen'de istima olan şuhudun amiral Bristol Heyeti nezdindeki müdafatından bahs eylemeyi vaad eylemiştim. Şimdi ondört saatlik bir araba seyahatinden sonra Salihli Cephesine muvasalat eyledim ve ilk işim pek ziyade ehemmiyeti haiz olan muhtelif heyetin tahkikatına dair derc eylediğim malmumatı bu mektup ile yazmak oldu. Magnisa'da Yunanlıların tazyikati adidesine duçar olan Müftü Alim Efendi'nin heyet-i muhtelite tarafından icra edilen tahkikata müteallik verdiği izahatı bervech zir bildiriyorum.

(*) Tasvir-i Efkar: 11 Teşrin-i evvel 1335, No. 2871 Çarşamba

Müftü Efendinin Başına Gelenler!

Alim Efendi Mağnisa'da her nasılsa firara muvaffak olmuştur. Mümaileyh, eleyevm Akhisar'da bir medresede ikamet eylemektedir. Müftü efendinin Mağnisa işgalini müteakip başından geçen sergüleşşi oldukça merakaverdir.

Alim Efendi'nin naki eylemekde olduğuna göre, verilen teminat hilafına olarak Mağnisa işgal edilir edilmez, müftü efendi tarafından (50) mahalleden ibaret olan liva merkezi beş mıntıkaya tefrik edilmiş ve her mıntıka imanınından vaki olan ve olacak tecavüzler hakkında ma'lumat-ı muntazama almaya çalışmıştır. Muma-ileyhin bu hareketi, Kuvayı işgaliye kumandanlığının nazar-ı dikkatini celb etmiş olacak ki. 30 Ağustos'da şahidlik bahanesiyle Alim Efendi'nin celbine teşebbüs olunduğu gibi müma-ileyhin tahtü'l-hıfz İzmir'e dahi sevk olunması tehlikesi de başgöstermiştir. Bunun üzerine müftü efendi vesatini bularak bertakrib Mağnisa'dan firara muvaffak olabilmıştır. Alim Efendi Bursa'da iken Amiral Bristol Heyetinin Mağnisa tarafına geçtiğini haber alması üzerine derhal Balıkesir ve Akhisar'a avdet itmiş ise de, heyetin tahkikatını ikmâl ederek Mağnisa'dan İzmir'e dönmesi hasebiyle, maksadına muvaffak olamamıştır. Mamafih, tahkikatın bütün safatına vakıf olan mümâ-ileyh, şu surette hikaye-i hal ediyor:

Mağnisa Müftüsü Alim Efendi'nin Beyanatı

Biraz evvel size heyet-i tahkikiyenin Mağnisa'da bulunduğu gün maalesef yetişemediğimi söyledim. Esasen heyet-i tahkikiye, belediye reisi İbrahim Efendi ile diğer

zevâtı istimâ' eyledi. Şahid sıfatıyla celb edilen Müslümanlar, Yunanlıların taht-ı esâretinde hiçbir vecihle yaşamayacaklarını, yapılan fecâyî'î birer birer isbât ve tadad etmek suretiyle kemâl-i suzişle söylediler. İhzâr edilen Fransızca muhtıra ve şikâyet-nâmeler dahi Amiral Bristol cenablarına takdim edildi. Zaten heyetin araştırdığı cihetlerde bunlardan ibaretti.

Bir de Kadın Heyeti

Şurasını da ilave edeyim ki, Mağnisa ve havalisinde duçar-ı zulm ve gadr olan kadınlardan intihab edilen altı kişilik bir heyet, muhtelit-i heyet-i tahkike huzuruna çıktı. Bu hanımlardan biri mükemmel Fransızcaya aşina olduğu için müessir bir lisan ile maksadı, yapılan teadiyi, küçük çocuklara varıncaya kadar reva görülen tahkiratı birerbirerdil-i mütenevvi'e serdiye heyete iblağ eyledi. Bu suziyli ve eyyim maceraya vakıf olan generaller emin olunuz hissiyatını ketm edememişler ve müştekilere:

“- Sabır ediniz, emin olunuz arzunuz hasıl olacak ve bundan halas olacaksınız” demişlerdir.

Diğer taraftan Mağnisa Musevi Heyeti de mesmu'ata nazaran, Yunanlılarla yaşamayacaklarını ve hicrete mecbur olduklarını söylemişlerdir.

Menemen Tahkikatı Natayici

Hazır sıra gelmiş iken heyet-i muhtelitenin (Menemen)deki tahkikat netayicine mütedair heyet muvacehesinde ifadatda bulunmuş olan Kayalı Mustafa Ağanın ver-

diği izahatı hikaye edeyim: Menemen eşrafından olan Kayalı Mustafa Ağa işgali meteakib ihanet-i vatan cürmü iftirasıyla İzmir Divan-ı Harb-i Örfisi Hapishanesinde tamam (53) gün habs ve tevkif edilmiştir. Sonra kendisine isnad olunan cürüm tahakkuk ettirilemediği için vaki' olan teşebbüsat-ı mükerrere neticesinde serbest bırakılmıştır. Yalnız müma-ileyh istima' olunduğu beş on dakikalık kısa bir müddet zarfında hitisaratını ne suretle anlatıyor:

“- Size birer birer anlatayım da yazınız. Ceneraller Belediye Reisi Süleyman Bey ile beni, Bekir Münir Efendi ve Eczacı Hüseyin Beyi davet idüb dinlediler. Tahriri şikayetlerimiz varsa vermekliğimizi söylediler. Tazminat ve diğer hususata dair olan istid'a ve şikayet-namemizi verdik. Evvela (boş: sansür)

Tahkikat lehimizde

Heyet huzuruna çıkmış olan zevat-ı saire dahi aynı surette idare-i kelam ediyorlar. Menemende dahi heyetin tahkikatının lehimize neticelenmiş olduğuna şüphe edilmemelidir. Bahusus işgalden birkaç günsonra süret-i mahsusada Menemen Kasabasına gelen bir İtalyan Heyeti birçok fotoğraflar ahz eylemiş ve ayrıca mağdurine (1000) lira tevdi' etmiştir. Bu da iddi'a-i vaki isbat eder. Burada mühim resimler ahz ediyorum. Yarın Salihli'nin pek muntazam ve müşhur olan cephesini ziyaret ettikten sonra Alaşehir Cephesine hareket edeceğim.

Arif.Oruç

İZMİR KUVAYI MİLLİYESİ NEZDİNDE(*)

(IV)

Salihli: 12 Teşrin-i evvel 1335

Salihli Cephesi'nde Bir Gün - Kan Boğazı'nda Bir Saat - Salihli'de Umera-yı Cerakiseden Reşid Beg Nezdinde- Karargahtaki Namaz - Asılanlar - Salihli Kasabası köylerinin Zarar ve Ziyarı - Salihli Hakkında Malumat.

Bugünden itibaren i'ade-i muhacirin heyetinden ayrılıyorum. Bundan maksadım doğrudan doğruya zeybeklerle temasdan ibarettir. Çünkü, heyet şimendifer güzergahından bir iki kasabaya daha uğrayacaktır. Benim için ise, bilhassa (AYDIN) taraflarında tedkikatta bulunmak icab ediyor. Binaenaleyh, yarın sabah, Salihli Kumandanı ve Reşid Bey'in biraderi Edhem Beg'le görüştüğten sonra, (Boz) Dağı'nın yalçın kayalı tepelerini atlarla aşarak (Ödemiş) taraflarına azimete hazırlanıyordum. (Tasvir-i Efkar)a, dağları ve tepeleri dolaşarak karileri tenvir edecek haber-

---

(*) Tasvir-i Efkar: 18 Teşrin-i evvel 1335, No. 2874

leri toplayacağım. Gelelim (Akhisar)dan (Salihli)ye kadar vaki' olan meşhudatıma.

Kon Boğazı'nda Bir Saat

(Akhisar)la (Salihli) arasında (Bintepeler) denmekle ma'ruf tepelerle (SART) harabeleri ortasında (Kan Boğazı) denilen mahalde bir saat kadar, çeteciler değil, fakat fedakar ve hamiyetli gençler arasında bulundum. Burada meşhudum olan safiyet ve masumiyet beni hayran bıraktı. Bu, belki içlerinde bir gazetecinin ne demek olduğunu bilmeyenleri de bulunan cesur insanlar, İstanbul'dan gelmiş bir kardaş telakkisiyle bana hürmet ve teveccüh gösteriyorlardı. Emin olunuz, memlekétlerine arız olan istila-yı meşumenin ref ve izalesinden başka hiçbir hisle mütehasıs olmayan bir avuç kahraman, kendilerinden ayrılır iken arkamdan boyunları bükük derin derin göğüs geçiriyorlardı.

Reşid Bey Nezdinde

Reşid Beg ismini pek güzel hatırlayacaksınız. Hani İzmir işgali bidayetinde gazetelerde ismi sık sık görülen Çerkez beglerinden Reşid Bey (Salihli) kenarında karargahı bulunan müma-ileyh, mülaki olduğum zaman tasavvur haricinde bir şahsiyet-i mümtaze karşısında bulundum. Biraderi Edhem Begle birlikte sessiz ve sedasız çalışan bu iki genç Salihli Kasabası'nın biraz ilerisinde Yunan kuvvetleri bulunduğu halde, kasabada mükemmel bir intizam temin eylemeye muvaffak olmuşlardır. Reşid Beg'in nezdin-

de bulunan Aziz Beg gibi pek zeki bir zattır. Az söyleyip çok dinliyor, mesela, Yunanlıların İzmir'i tahliyesinden ma'ada hiçbir gayesi yok. Muhacirinin iadesine katiyen muvafakat etmeyen müma-ileyh, iade heyeti ile müzakere ettiği esnada, şu sırada şöyle bir şeye tevessül etmenin hiyanet-i vataniye demek olacağını söyledi. Ve bu iddiasında ne kadar da haklıdır.

Müma-ileyh ancak Yunanlıların İzmir-i tahliyesinden sonra memlekette istirahat-i umumiyenin teessüs edeceğine sarsılmaz bir iman ile kanidir. Reşid Beg ve temas ettiğim rüfekası zatı-ı şahaneye karşı tazimkar bir hiss-i ubudiyet ve sadakat ile müttehidler. "Huzur-u padişah bizden memnun değil galiba!" diye izhar-ı endişe ediyorlar. Sultan Mehmed Han-ı Sadis hazretlerine sadakat ve Yunanlıları İzmir havalisinden ihraç kanaati bu havalinin iman ve itikadı müşabehesindedir. Bu dağlarda pençelesen namus-kar zevat beni teshir etti dersem en doğru bir sözü söylemiş olacağım.

Karargahtaki Namaz

Sabahleyin ansızın karargaha gittim. Reşig Beg orada idi. Beni istikbal etti. Yemeğe alıyordu. Karargahta bulunduğum esnada birkaç hatve uzaktan gelen ezan sesleri arasında namaza davet edildim. Ve kayalar arasından akan soğuk sudan abdest aldık. Yeşil sarıklı ve pürsilah imam efendiye uyararak namaz kıldık. Bu kırbaşı yemeğinden sonra Edhem Beg'in misafihanesini gördüm. Teşkilat pek mükemmel, halkın şikayeti birer birer istima edilerek haklı ve

haksız tefrik ediliyor. Fakat namı dillerde dolaşan Edhem Beğ'e henüz mülaki olamadım. Mümaileyh (Alaşehir'de) bulunuyor. Mamafih yarın göreceğimi ümid ediyorum. Bulduğum karargah bir fırka merkezi gibi süvariler, piyadeler, Çerkezler, zeybekler ve ilah..

Yanlış Rivayetler-Asılanlar

Hani Çerkezler köyleri basıyormuş, ahali söylüyor-muş, diye işittiğimiz haberler, o kadar esassız ki... Kim kimi soyacak? Her ferd aynı gaye uğrunda. Civarda öyle söylenildiği gibi başlı başına karyeler basan, evler yakan eşkiyanın mevcudiyeti yalandır. Size süçük bir misal irad edeyim: Bir kızcağıza tasallut etmek istediği için dün birbiri arkası sıra tamamen üç kişi asıldı. Düşününüz, en ehemmiyetsiz bir surette mahalli-i asayiş harekette bulunmak idam cezasını müstelzim olursa, şekavete kim cüret edebilir, bilmem. Aydın havalisinin şekavet merkezi suretinde intizar-ı umumiye vaz edenlerin maksadı nedir? Bir iz hicap etmiyorlar mı?

(Salihli)nin Zarar ve Ziyanı

İşgal kuvvetleri, ilk taarruz esnasında Salihli Kasabasına on dakikalık bir mesafeye kadar gelmişler iken Reşid Beg'in biraderi Edhem Beg ve -dokuz kişilik- rüfekası tarafından tard edilmişlerdir. İşte bu bir avuç fedakar bugün onbine karib bir kuvvet teşkil ediyor ve (Salihli), (Alaşehir) havalisini muhafaza ediyor. El-yevm de Mustafa Ke-

mal Paşa ile tesis-i münasebet eylemişlerdir. Bunun için (Salihli) merkezinde zarar ve hasarat yoktur. Yalnız (Kestelli)den (2.360.500), (Kayancı)dan (670.000), (Dibekdere)den (10.000), (Yaraşlı)dan (1.511.000), (Yaraşlı Çiftliği)nden (702.000), (Kendirlik)den (43.600), (Mersinde-re)den (73.00), (Sar Mustafa Beg) karyelerinden (32.500) kurusu zarar ve ziyanları olmuş ve bu yekün Magnisa'da bulunduğ u esnada Amiral Bristol Heyetine tevdi edilmiştir.

İcra ettiğim tahkikata göre, Salihli Kazası karyelerinden onbir zavallı katli ve yirmi üç kişi cerh, yirmidört hane ihrak edilmiş ve dört ırz taarruz olunmuştur. Yıkılan karyeler: Bağırğan, Dibekdere, Kendirlik, Kestelli, Tekeli, Yaraşlı, Karayahşi, Sart Mustafa Paşa, Adel, Has Alan, Sart Mahmud Meg, Çaltılı, Cayıkar, Dereköy Karyeleridir. Bu köylerin mahsulatı kamilen harab edilmiştir.

Salihli Hakkında Malumat

Bu vesile ile Salihli Kazası hakkında size tafsilat vereyim: Nefs-i Kasaba (Boz) Dağı eteğinde kairdir. Etrafı bağ ve bahçelikle muhat olan salihli Kasabası (2.000) hanneden ibarettir. Beşyüz nüfus Ruma mukabil umum kazada yetmiş İslam karyesi ve (35.000) İslam vardır. Kasabada üç medrese, beş cami ve bir mescid vardır. Kazanın hasılat-ı senevisi (454.000) lira değerinde (40.000) kantar üzüm, (100.000) liralık tütüm, (40.000) lira değerinde kadar tahmin edilen arpa, pamuk, buğday vesair mahsulatdan ibarettir. Yunan işgalinden Salihli tamam bir milyon lira mutazarnr olmuştur.

Yalnız Şu nokta hakkında musırran nazar-ı dikkati celb edeceğim: Akhisar'da hiç olmazsa bir Hilal-i Ahmer Hastanesi ve Şubesi var iken bu mühim mevki'de böyle bir mu'avenet-i hayriyye mssesesi yoktur. Bizzat doktor Celaleddin Muhtar bey'in nazar-ı dikkatini celb ederim. Biraz da bu taraflara himmet edilse... Ve sonra kasabada bulunan mhacirine de hükümet mu'avenet etmemiş. Hepsisızlanıyor. Hala bu cihetler meskutu'una geğmek büyük bir günah olmaz mı?

Arif Oruç

İZMİR KUVAYI MİLLİYESİ NEZDİNDE(*)

(V)

Sansür

(Hacı Şükrü) Bey'in sadakat Teminatı

Karahisar-14. İzmir Müdafaa-i Milliye kuvvetleri ruhasından Hacı Şükrü Bey ile mülakat ettim. teşebbüs ettikleri müdafaa-i vatan gayretine, son dakikaya kadar sebat edeceğini ve bütün kuvvetlerin zat-ı hazret-i padişahiye sadakattan bir lahza inhiraf etmeyeceklerini teminen beyan etti.

Süleyman Şefik Paşa Nasıl Bir Rol Oynamak İstemiş?

Karahisar 14- Dahiliye Nazır-ı Sabık Ali Bey'in Marmuratü'l-aziz Valisi Galib Bey'in vasıtasıyla Sivas Kongresi'ne karşı icrası için verdiği hafi ve millet arasında ma-

---

(*) Tasvir-i Efkâr: 1335, No. 2873

azallah kan dökülmesine badi emirleri gibi sabık Harbiye Nazırı Süleyman Şefik Paşa'nın da, İzmir Müdafaa-i Milliye kuvvetlerini iğfal ile kuvvetleri düçar-ı akamet etmek için iğfal-karane teşebbüslerde bulunduğunu tahkik ettim. Süleyman Şefik Paşa gönderdiği bir telgrafi ile Hacı Şükürü Beyi ve Demirci Efe'yi kandırıp İstanbul'a celb etmeyi kurmuş ve bunun için telgrafında tatlı diller dökerek bunları İstanbul'da tevkif etmeyi düşünmüş ise de maksadına muvaffak olamamıştır. Bu kahraman müdafiiler sabık Harbiye Nazırı'nın damene düşmekten ihtiraz etmişlerdir. Süleyman Paşa'nın gönderdiği telgrafi bizzat gördüm. Tarihi 23 Eylül'dür.

Memurat'ı -Aziz Valisi Galib Bey nerede fırar emrini kim vermiş?

Karahisar 14. Haleb'den Karahisar'a gelen mevsükü'l-kalem ve şayan-ı i'timad bir zat ile görüştim. Bu zat Haleb'de Mamuratü'l-azizden fırar eden mezkur vilayet-i vali-i sabıkı ile muma-ileyhin Sivas Kongresi'ni basmak emelinde kendisine ram ettiği Malatya Mutasarrıfını görmüş. Malatya Mutasarrıfının İstanbul'a müteveccihen Haleb'den müfarakat ettiği, Galib Bey'in de Hatt-ı hareketine dair güya İstanbul'dan emir beklediğini hikaye ediyor. Galib Bey Sivas'taki Kongre hareketinin isyan olduğunu iddia ve Malatya Meselesini inkar ediyormuş. Galib Bey'in kendisinin Haleb'e fırar etmesi için Sadr-ı sabık Ferid Paşa'dan emir aldığını bu zata söylemiş.

Arif Oruç

İZMİR KUVAYI MİLLİYESİ NEZDİNDE(*)

(VI)

14 Teşrin-i evvel 1335

Salihli Havalisi Kumandanı Edhem Bey, mücahidatımız vatanın halâsı ve zat-ı padişahının hakk-ı hilafet ve saltanatının muhafazası içindir! diyor.

Salihli eşrafından (Barba Kozma)nın Yunan işgali hakkında mütala'ası

Edhem Bey'in beyanatı

Bu havalideki cepheler kumandanı bulunan Edhem Bey geçen gün salihli'ye muvasalat etti.

Esasen kendisiyle görüşmek istediğime biraderleri Reşid Bey vasıtasıyla vakıf idi. Ale's-sabah Edhem Bey'in pek mükemmel olan karargahına gittim. Biraz sonra bu seçici zat uzun ve muhibb boyu ile karşımda bulunuyordu. Mavi gözlerinin keskin nazarları pek ziyade narin ve dağınık görünen simasındaki ciddiyet ve vekar insanın üzerin-

---

(*) Tasvir-i Efkâr: 21 Teşrin-i evvel 1335

de pek iyi tesirler bırakarak hürmetler ediyor. Biraz müselah zeybeğe bazı evamir tebliğ eden muma-ileyh, gayet ahenk-dar bir ifade ile konuşuyor, arada benimle de hasbihal ediyordu. İstanbul'un hal-i siyaset-i umumiye ve dahi-liyemiz hakkındaki suallerine cevap verdim. Memnun oldu. Suret-i mahsusade resmini aldirabilmekliğine müteva-ziyede muvafakat etti. bi'l-vesile kendisinin ve mabadının zatü'l kudüs hazret-i padişahı hakkındaki ihsosatını öğrenmek istediğimi söyledim. "Buna hacet varnı? Halifemiz efendimiz hazretlerine büyük bir iman ile merbutuz. Zaten padişahımız efendimiz hilafet ve saltanatlarının temin-i istikrarından başka ne için mücadele ediyoruz. Bir vatan, bir de halifemiz var. Başka neyimiz kaldı" cevabını aldım. Bundan sonra Edhem Bey tebessüm ederek:

- Bizim hareketimiz, sırf memlekit tahlis gayesine matufdur. Padişahımızın taç ve tahtına ubudiyetimiz gün gibi aşikardır. Maazallahüteala başka hiçbir maksad ve gayemiz yoktur" dedi.

Sabık Kabine Hakkında

Edhem Bey'in zat-ı hümayun-u hazret-i padişahı hakkındaki ubudiyetlerini öğrendikten sonra bervech-i zirde mesail-i muhtelif hakkında mülakatta bulunduk:

- Sabık kabineyi nasıl bulurdunuz?
- Muharreratı bile kat etmiştik. Bu adamlar halifemize bizi tanıştırmadılar. Maksadımızı yanlış arzettiler. Bizi, sevgili padişahımızdan mukaddes babamızdan ayırmak için birçok entrikalar çevirdiler. Hepsinden nefret ederiz.

- İsim sarihetmez misiniz?

- En başında Ferid Paşa, Dahiliye Nazırı Adil Efendi, Harbiye Nazırı Süleyman Şefik Paşa bunlar hakikaten göz boyadılar.

Yeni Hükümet Hakkında

- Yeni hükümet hakkında fikriniz ve mütalaanız nedir?

- Yeni hükümetin maksadını henüz layıkı vechile bilmiyoruz. Bunun için şimdiden birşey söylemek münasib değildir. Hükümet-i hazıranın bir beyan-name neşr edeceğini işittik. Şimdi bunu bekliyoruz. Ona göre kararımızı vereceğiz. Edhem Bey milli bir hükümete karşı olan ihtiyaç derecesinin pek aşıkâr, sarih olduğunu söyledi. Bina-analeyh Ferid Paşa'nın sükutundan sonra milletin amal ve niyat-ı vatan-perveranesini bu hükümetin anlayacağını şüphesiz görmekteyiz” dedi.

Hatta bu zan ve tahmine istinaden şimdiden verilen umumi karara göre Hükümet-i Merziye ile bu ana karar münkati bulunan muhaberatın tekrar tesisi emr edilmiştir. Bugün İstanbul ile Salihli Kaymakamlığı resmen muhabere edebiliyor.

Aydın Teblig-i Resmisi

Aydın cephesinden muntazam bir teblig-i resmi geldi. Şehir dahilinde caddede bulunan hususi siyah tahtalar üzerine tebeşir ile muvaffakiyet haberleri yazıldı. Bu haberlerde, Aydın cephesinde Yunanlıların icra ettikleri taarruzun

(200)ü müteceviz telafat verdirilerek def edildiğinden bahs ediliyordu. Yunan kuvvetlerinden birçok ganaim ve zaharirde elde edilmiştir.

İhtilaf Mümessilleri Ne Demiş?

Edhem Bey'e itilaf mümessilleri ile temas edip etmediğini sordum. Her zaman muhtelif zevat ile temas ettiklerini de (bir kelime çıkmamış) ve Yunan Kuva-yı İşgaliyesi İzmir'de buldukça silah atmanın gayr-i kabil olduğunu ve mücahedat-ı milliyede sonuna kadar devam ve sebat edileceğini söyledi cevabını verdi. Edhem Bey'i onlar da tasdik etmişler ve muma-ileyhe hak vermişlerdir.

Salihli Barba Kozmanın Beyanâtı

Edhem Bey'in nezdinden ayrıltıktan sonra Salihli Rum müteffizinden (Barba Bakozmas) namında bir Rum ile tanıştım. Görüştük. Yunanlılar hakkında Kozmos'un vaki olan beyanatını da atıye nakl ediyorum. Bunu hassaten Mösyö (Venezilos) okumalı!

Sansür

Kıstı Kahyanın Arzusu

Mustafa Bey'in çiftliğinden bir "kıstı kahya" vardı. Bu Yunan tarafına gitti. Para kazanacağını zannetti. Şimdi avdet etmek istiyor.

Yalnız kasti mi ya öyle gidenler hep gelmek istiyorlar. Bunlar Yunanlılarla birlik olmak emelinde idiler. Şimdi pişman oldular. Hatta Yunana geçen Rumlara gelsinler diye İzmir gazetelerinden (Kozmos)a ve diğerlerine imzam altında ilan verdim.

- Peki ama “Barbara Kozmos Türk muhacirleri neden gitmek istemiyor.

- Deli değil onlar, ölmeye, açlığa mı gidecekler. Rumlar gelmek istiyor. Çünkü, çok fenalık görüyorlar Yunan askerlerinden.

Bakir Kız Bırakmışlar

Efendi bunlar birşey değil. Yüzlerce seneden beri namusumuzla, ırzımızla yaşar iken, şimdi Yunan askerleri Menemen, Mağnisa ve diğer yerlerde (300) den fazla Rum kızının bıkırını izâle ettiler. Kızların hiçbirisi sağlam kalmamış, gelen giden yolcu Rumlardan hep bunları işitiyoruz. Bu adamlar başımıza bela kesildiler.

İşte bu beyanatta bulunan bir Rum’dur. Kendisi bana bir kıt’a tuğrasını da hediye etti. İfadesinde hiçbir şeyin tabu edilmediğini temin eylerim.

Arif Oruç

Arif Oruç Bey’in beşinci mektubu tab edilmiştir.

İZMİR KUVAYI MİLLİYESİ NEZDİNDE(*)

(VII)

Sart Harabelerinde

Mart 31 Teşrin-i evvel 335.

Sart'a gider iken -Lidya) Harabeleri içinde- Amerikan Müessesesi ne olmuş? -Bekçi Keleşoğlu Hasan'ın ifadesi-Yörükler arasında, -Kanlı, fakat şanlı bir menkibe-.

Salihli ile el-yevm Yunan işgali altında bulunan (Ahmedli) arasında (Lidya) Hükümetinin avakıb-ı elimesine enzar-ı intibaha vaz eden büyük, muhteşem kalın mermer sütunlar, münakkaş saray harabeleri önünde insanı saatlerce düşündüren (SART) harabelerine gitmek üzere hazırlıyorum. Salihli'de dediler ki:

- Harabedeki Amerikan müessesatı kamilen kuva-yı işgaliye tarafından hak ile yek-san edilmiş! Yunanlıların bu kadar cüret-kar olduklarını tahmin etmemiştim. Gittim

---

(*) Tasvir-i Efkar: 24 Teşrin-i evvel 2880

ve gördüm (Aşi)in gayyur ahfadı cidden o kahramana hayr ü'l-halef olduklarını (SART)da o kadar mükemmel isbat etmişler ki... O, cahil diye tanınan zeybekler bile bu halden müteessir. Muazzam Amerikan müessesatı alt üst edilmiş. Beş senelik mütemadi bir say'ın semeresini mühnasıran insafsız ve gaddar baltalar iktitaf etmiş.

Sart'a Gider İken

(SART) harebeleri Salihli'den yaya olarak dört, araba ile iki saatlik mesafedir. Kısmen şimendifer hattı güzergahını takib ediyorduk. dar ve girintili, çıkıntılı yolun Sağ tarafı bir bir tepelerin kain bulunduğu vasi ova ile muhallet, sol tarafından da yalçın zirveleri bulutlara karışan Bozdağ. Daha harabeye bir saatlik mesafeden, yıkık surların fasıllı kümeleri başlıyor. Ve tedricen ilerledikçe yolumuz iki muhibb dağın arasındaki geniş boşluğa dolanıyor ve yolun kenarında binlerce senelik çökük bir kuyunun geniş ve mahuf ağzı kararıyordu. (SART) Kalasının su mecraları akmadığı zaman su ihtiyacı bu kuyudan temin edilirmiş.

Biraz daha ilerde küçük bir tepenin üzerine münbit beş on hanelik (Sart Köyü) görünüyordu. Bu küçük köyceğiz Yunanlılar tarafından yıkılmış, yıkılmış, şimdi sekencesini ileri hattın ihtiyat kuvvetleri teşkil ediyor. Köy kenarında pür-silah zeybeklerin evvel emirde pek de itimatkar olmayan zeki ve parlak gözleriyle karşılaşıyorum. Fakat, bir dakikada anlaşıldık, aynı zamanda sukufi harab bir kulubenin dar sundurmasında önüme çömlleklerle bal, peynir ve tereyağı yığıldı. Bu heykel gibi korkunç adamlar İstanbul'dan halifelerinden daha ileri gidip diyeceğim ki Avru-

pa'dan bahis ederler iken bir şehirlide görülmeyen sükun ve hilmiyet ile mübahase ediyorlar idi. Sultan Mehmed Han-ı sadis hazratlerinin nam-ı şahaneleri yad olunur iken dikkat ediyorum ki, ayrı siyah gözler toprağa dikiliyor, yanık çehreler daha ziyade kızarıyor, eller önlere bağlanıyor, bağdaş oturanlar diz çöküyordu. Yunanlılar, onların tabirince (Gaçarlar) ağza alınmaya bile seza değildi.

Lidya Harabeleri İçinde

Harabe, köyden yarım saatlik mesafede. Asırlar şehri kamilen dağla karıştırmış ve yine zeybeklerin (Afat) Tepe tersim ettikleri seyiller iki dumanlı tepe arasını yalamış, aşındırmış ve koca bir mecra açmış. Seylin açtığı geniş kanalın sağ tarafında binlerce senelik inkılabdan bakiye kalan taşdan duvarlar, geniş, kemerli mahzenler, su künkleri, mermer lahid kapakları olduğu gibi görünüyor. Hele bir kuyunun içerisinde duvarları yeşil, kırmızı çiçeklerle müşevveş küçük bir lahdin yanında ve üzerindeki kapak taşlarını, tahta zannettim. Öyle çürük bir tahta gibi kalmış!

(Lidya) hükümdarlarından meşhur (Kara Zevs)ün yedi sekiz sene evvel bir Amerikan Heyeti tarafından keşfedilmiş olan sarayı, buralardan bir çeyrek saat daha uzakta ve tamamen (Sart) Kalasının kain olduğu cibali-i mürtefi'i eteğinde la-akall onar mero irtifa'ında ve birer küçük minareyi andıran mermer oymalı ondört kadar sütundan sarayın cephesini teşkil eden bu kısmın (Nirenk) mahalli olduğu da anlaşılıyor. Harab sarayın sağ cephesi duvarından bakiye kalan kısmı baştan aşağıya yüz metre kadar imtidad ediyor. Duvarın her taşı bir karyoladan daha uzun ve

daha yüksek, harab sarayın daire taksimatı apaşıkardır. Fakat, yalnız yer yer zemini kalmış, mabadı ise sütunların sağ başında olduğu gibi duruyor. Mermer duvarlardan geçen onbeşlik bir tob namlusunu andıran müteaddid geniş künklerden, sarayın her dairesine mebzülen su akıyormuş. Bu muazzam harabenin derununda saatlerce kaldım. İnsan bu hal-i rikkal efzayı görüyor da, zamanın inkılabatına hayran kalıyor. Öyle mebhud, İraniler tarafından ateşe yakılır iken (Soldan) diye feryad eden (Kara Zevs)ü tahayyül ettim ve bir de şu bilmem kaç bin sene sonra, Yunanlılar tarafından tahrib ve yağma edilen harabedeki (Tasvir-i Efkar) muharirinin tahkikatını.

Zamana bakınız ki, bu koca sütunlarla mazzam saray iki sütun müstesna olmak üzere kamilen toprak altında kalmış. Keleş oğlu Haşan namındaki harabe bekçisinin ecdadından müntefil arpalık tarlası imiş. Amerikalılar tarafından seksen liraya satın alınmış. Başları hariçde iki sütu na börükler (kız taşları) derler imiş. Ve hepsi bu kadar. Bu (kız taşları) namına ait bir hikaye veya hurafe olacağını düşünerek ihtiyarlardan uzun boylu tahkikatta bulundumsa da hiçbirisi bir şey söylemeye muktedir olmadı:

Amerikan Müessesesi Ne Olmuş

Bir Amerikan Heyet-i Tedkikiyesi, harabede tamam beş sene çalışmış ve seferberlik bidayetinde vücuda getirmeye muvaffak olduğu müssesat-ı mühimme ile darü'l-mesa'i ve müze-yi ali hale terk ederek Amerika'ya avdet eylemiştir.

Evvela, harabenin alt başında bulunan (Dukovil) hat-

tına aid atelye kamilen Yunanlılar tarafından mahvedilmiş, (Dukovild) hatları tahrib edilerek bu tahribat karşındaki tepenin oldukça yüksek bir kısmına inşa edilmiş bulunan, mükemmel Darü'l-mesai Binasına kadar sirayet eylemiştir. Bu binaya girdiğim zaman evvela demir kasanın -Masa kırmaya mahir olanlar tarafından- kocaman bir delik açılmak suretiyle kırıldığına ve derunda bulunduğu hiç şüphesiz olan asar,ı atikeye aid meskukatın aşırıldığını gördüm. İki kattan ibaret binanın kütüphanesi tarümar edilmiş, asar-ı nefise telviyet olunmuş. Dolaplar kırık, defterler yırtık ve öteberiye saçılmış bir halde, beş senelik tedkikatın semeresi olan müzedeki heykeller aşırılmış, araba ile nakli müteasir olan birkaç büyük sandukadan birkaç kırık testi parçasından başka müzede asar-ı antika namına birşey bırakılmamaya pek ziyade gayret gösterilmiş ve bi'l-hassa bunların da balta ile tahribi ihmal edilmemiş! Medeniyet namına i'ka edilen bu cinayetin cezasını Yunanlılar çekmelidir.

Yörükler Arasında Bir Menkıbe

Zeybeklerin kabilesine yörük diyorlar. Her ne ise, harabeden avdetde Yunanlıların (SART) tarafını ne suretle işgale muvaffak olduklarına dair ma'lumat edinmek istedim. Meğer bu pek şanlı bir şey imiş. Yunanlılar bidayetde (Ahmedli)den Salihli'ye işgal etmek üzere.

Sansür

Arif Oruç

İZMİR KUVAYI MİLLİYESİ NEZDİNDE(*)

(VIII) (1)

Hacı Şükrü Beyin Beyanatı

Karahisar: 20 Teşrin-i evvel 335

Üçbin Hıristiyan muhafaza ediliyor -Türk ulucenabı- Demirci Mehmed Efenin İltihakı- Süleyman Şefik Paşa'nın Desisesi- Aydın Kuvayı Milliye'sinde ittihatçılık yoktur.

Sansür

Yalnız, sabık Hükümetin reisi Adil ile Konya Valisi İzzet Beyler ve emsali, millete sabır ve sükunet tavsiye ediyorlar. Halife-i müslimin efendimiz hazretlerini igfale cüret-yâb olarak, müdafaa-i hak zımmında fi-sebilü'l-Alah vaki olan mücahideyi gayr-i meşru göstermeye çalışıyorlardı. Bu adamlara tarih lanet edecektir. Ferit Paşa veya Adil Beyle Süleyman Şefik Paşa benimle beraber olsay-

---

(*) Tasvir-i Efkar: 26 Teşrin-i evvel, sayı 2882

dılar da kazıklara sokulu biçarelerin nasıl yıkıldığını görseydiler...

İşte Yunanlıların bu hunharlığına mukabil, Aydında tek bir Hıristiyan ve ecnebinin kılına hata getirmedi. Fransız (Sevr)leri ile ecnebileri ve bilhassa (3.000) yerli Rum'u kurtararak hükümete cem ve iaşelerini de temin ettim. Bu harbde kahramanlığın ve erkekliğin en büyük mezasasını gösteren (Yörük Ali Efe)ye Aydın'dan kurtarılan masumlar ebediyen minnettar kalacaklardır. Bu taarruzda Şahneli Mestan ve Kızıllı Hamdi, Saydalı Ali Efe, Sancakdar oğlu Ali, Yüzbaşı Nuri, Mülazım Lütfi, Mülazım Kemal, Zihni ve Fikri Efe ve efendilerin namını da hürmetle yad ve tebci ederim.

Mehmed Efe'nin İltihakı, cebhe teşkili

Aydın'dan çekilmeye mecbur olduğumuz zaman 12 Temmuz tarihinden namdar (Demirci Mehmed Efe) de bize iltihak etti. Biraz daha kuvvetlendik. 17 Temmuz'da düşman tekrar ta'arruz ettiği için (Umurlu)da daha ziyade kalınması muvafık görülmeyerek el-yevm karargah bulunan Köşk'e çekildik. 18 Temmuz'da (Köşk), (Kucak), (Çalcı) ilerisinde cebne teşkiline başlandı. Bundan sonra da (Demirci Mehmed Efe)nin, efrad cem ve celbinde iaşe ve melbusat temiminde fevkalade mu'avenati vaki oldu. Muma-ileyh zeki, cevval ve faal bir efe, namdar ve meşhur bir kahramandır. (Bozdoğan), (Çine), (Bağaras), (Söke) ahalisinden müteşekkil bölümler, gurup gurup cephe-

yi tuttular. (Kepes)de (Danışmendli) İsmail Efe'nin mühim kuvvetleri ile Yörük Ali Efe (Dumla) sırtlarında kuvvetli bir cephe tesisi ettiler. Bu suretle sağ kolu kahraman (Yörük Ali Efe) ova kolu da (Demirci Mehmed Efe)ye tevdi edildi. (Ödemiş) cephesinde üç yola karşı (Gökçen Efe) Çakırcalının halazadesidir. (Ada Gediği)nde dahi (Hüseyin Efe), (Keleş Mehmed), (Koca Mustafa) efelerle birkaç mücahidin cephe tesis ettiler ve bunların heyet-i mecmuasından hali hazırdaki sarsılmaz milli bir ordu hasil oldu.

Son zamanlarda (Çallı Dede), (Çataklı İsmail), (Sökeli Dede), (Sökeli Ali), (Zurnacı Ali), (Şah Nallı), (Kör Süleyman), (Kerim Ali), (Koz Ağlaklı Mestan) efeler ve daha sair kahramanların maiyetleri orduyu takviye ve tarsin ettiler.

Süleyman Şefik Paşa'nın Marifeti

Size hiç de hayret etmeyeceğiniz bir ucube daha! Dahiliye Nazır-ı sabık Adil Bey'in Sivas Valisi Reşid Paşa aleyhine istimal eylemiş olduğu desisenin bir diğer nevi de Harbiye Nazırını sabık Süleyman Şefik Paşa tarafından Hacı Şükrü Bey'le Demirci Efe'ye tatbik edilmek istenilmiş! Bu hile, Süleyman Şefik Paşa'nın 98 numara ile 57'nci Fırka Kumandanlığına 23 Eylül tarihinde keşide eylediği bir telgraf-nameden pek güzel anlaşılmaktadır. Harbiye Nazırını bu telgraf-namesinde Şükrü Bey'le Demirci Efe'ye teminat vererek İstanbul'a davet etmektedir. Şükrü Bey ile Efe tabii bu teminata inanmak safdilliğini göstermemişlerdir.

Aydın Kuvayı Milliyesinde İttihatçılık Yok

Bi'l-vesile Hacı Şükrü Bey'e, Aydın hareketinin itihatçılıkla alakası olup olmadığını sordum. Bakınız aldığım cevap nedir:

- Esasen, ben ittihatçı değilim. Milletperver bir ferdim. Umum rüfekâmda böyledir. Vatanımız ve padişahımız uğruna her an ölmeye nefsimiz için şeref add ve telakki eyeriz. Hatta Dahiliye Nazırı Adil Bey'e yazdığım bir telgraf-namede bile, vatanımın saadetini gördükten sonra, g üle güle kendi elimle ipimi boynuma takmaya hazır bulunduğumu bildirmiştim. Maksad ve gayemiz vatanın istihlasını, şevket-meab efendimiz hazretlerinin taç ve tahtının ve hanedan-ı saltanatlarının bekasını görmek ve temin etmekten ibarettir. Sırf bunun için çalışıyoruz.

(Bozdağı'ndan) Salihli'ye döndüm. Salihli'den Alaşehir, Uşak tariki ile Afyon Karahisar'a geldim. Burada bir hayli iş var. Birkaç gün sonra Sandıklı, Dinar, Denizli, Nazilli, Köşk, Burhaniye ve Çine'ye doğru araba ile hareket ediyorum.

Arif Oruç

(1) Bu mektubun mukabili dünkü nüshamızda münderiçti.

İZMİR KUVAYI MİLLİYESİ NEZDİNDE(*)

(VIII)

Hacı Şükrü Bey'in Beyanâtı

Karahisar: 20 Teşrin-i evvel 335

Hacı Şükrü Bey -Teşkilat nasıl başladı?- İlk müsademat- Aydın taarruz-u meşhuru- Yörük Ali Efe'nin kahramanlıkları- Üçbin Hıristiyan aynen muhafaza ediliyor: Türk ulu cenab-ı Demirci Mehmed Efe'nin iltihakı-Süleyman Şefik Paşa'nın desisesi- Harekât ittihadcı hareketi mi?-

Hacı Şükrü Bey:

Salihli'den yazdığım bir mektupta (Bozdağı) üzerinde bazı tedkikatta bulunacağını bildirmiştim. İtiraf edemedim geçemeyeceğim. Melhuz tehlike ve muhataraya rağmen arzuma muvaffak oldum. Evvelce işgal yatağı namıyla ma-ruf bu balkanın menazır-ı tabi'iyyesinden bahs eyle-

---

(*) Tasvir-i Efkar zaten her zaman maddeten ve manen milletle beraber olmaya muntazırdır.

meyi hissiyat-ı şairaneme gazeteciliğim galebe çaldığı için münasip bulmuyorum.

Hem de bunun faidesi ne! Herhalde doğrudan doğruya vukuata intikal etmek daha müfid bir şey olacaktır. Karşılıklı yeşil bayraklar arasında gezdirmekten ise, Hacı Şükürü Bey'in metin beyanatıyla işgal etmek pek münasip olacağı itikadındayım.

Salihli'de muazzeb arkadaşlar pek çoktu: Ez-cümle, bunlar meyanında Çerkez ümerasından Aziz Beg'i ve ru esadan Kemal Begi zikr edebilirim. Edhem Bey'in şeci Çerkezleriyle kahraman zeybeklerinden mürekkeb ondört kişilik bir kafile ile yola çıktık. Tabii atlı ve pür-silah olarak. Hiç unutamayacağım. (BOZDAĞ) koruluklarında Kemal Bey, gizlice getirtmiş olduğu bir mavzer ile çaprast fişeklikleri boynuma geçirdi ve:

- "Haydi bakalım" dedi... "Artık (Tasvir-i Efkâr)da bize iltihak etti." Aziz Bey vukuatı dikkatle takip eden meraklı bir zatdır. Derhal gülerek cevap verdi:

- Demek (Tasvir-i Efkâr)da Kuvayı Milliye'den olacak (1). Artık yolumuza devam ediyorduk. Daha doğrusu aşığınsını baş döndürücü, derin uçurumlar teşkil eden sisli keçi patikalarını tırmanıyorduk. Bu tehlikeli kayalıklar arasında her an muhtemel bir müsademe tahayyül ediyordum. Pek ziyade ihtimal dahilinde olan böyle bir şeye maruz kalmadık, çünkü Yunanlılar son günlerde siperlerinden başlarını çıkarmaya bile cüretyab olamıyorlar!

Garip bir tesadüf, dağ başlarında beni bazı mesail için

---

(1) (Tasvir-i Efkâr) zaten her zaman maddeten ve manen milletle beraber olmaya muntazırdır.

Nazilli'den bu taraflara gelen Hacı Şükrü Beyle karşılaştırdı. Hacı Şükrü Bey, İzmir'in işgali üzerine binbaşılıktan istifa ederek bilfiil teşkilata başlamış ve hal-i hazırda Aydın Cephesindeki faaliyeti meydana getirmiştir. Bu zat henüz gençtir, siyah gözlerinde daimi bir cevvaliyet ve ateşin, bir zekanın alayışi meşhud ve mahsus. Bu tesadüfe kendisi de memnun oldu. Oturduk. Uzun uzadıya görüştük. Hükümet-i sabıka aleyhindeki nefretini gözleri yaşararak söyledi.

Hacı Şükrü Bey'in Tercüme Hali

Hacı Şükrü Bey, 316 da Harbiyeden neşet etmiştir. 317 (1901) senesinde Siroz'da merhum İbrahim Paşa'nın maiyetinde olarak takib-i eşkiyaya başlamış ve mülazım-ı evvelliğe terfi ederek 319'da (1903) Dördüncü Avcı Taburu İkinci Bölüğü'ne, 321 senesinde (1905) mezkur bölük yüzbaşılığına ve aynı taburdan İstanbul'a tayin edilmiş, 31 Mart Hadisesi'nde taburunun lağvı üzerine Manastır'da Mitralyöz Bölüğü Kumandanlığını deruhde eylemiştir. Balkan Harbi'nde evvela (Komanova), bilahare Cavid Paşa Kolordusu ile 26 Teşrin-i evvel 328 (26 Ekim 1912)de Yunanlılara karşı icra olunan taarruzda beşeryüz atım cephanesiyle (9) tob igtinam etmiş ve verilen ricat emrini muvaffakiyete kalb ile iki yerinden yaralı olduğu halde sakat olarak Manastır Hastahanesine yatmış. Manastır'ın sükutu üzerine Garb ordusuna iltihak ederek bilahare İstanbul'a avdet eylemiş ve berâ-yı tedavi Almanya'ya gönderilmiştir. Harb-i umumide Onuncu Fırka Yirmisekizinci Alay

Birinci Tabur Kumandanı olarak Birinci Süveyş Harekât-ı Ta'arruziyesinde bulunmuş, fırkasıyla beraber Çanakka-
le'ye avdetle (Anafrtalar) hücumu esnâsında hidemat-ı
cansiperanede bulunmuş ve (Conk) Bayırı'nın istirdadı es-
nasında mecruh olarak İstanbul'a gönderilmiştir. Muma-
ileyh, 9 Mart 331'de (1915) binbaşılığa terfi edilmiş ve
tekrar ikinci fırka ile Irak'a giderek (Kütülamere) Muhare-
besinden sonra, Ali İhsan Paşa'nın kolordusuyla (Heme-
dan)a kadar gitmiştir. Badehu, Harbiye Nezareti'nin em-
riyle o zaman Rumeli'de teşkil edilen (Osmanlı-Rumeli)
Müfrezesine ta'yin edilerek müfrezesiyle birlikte (Roman-
ya) ve Batum'a azimet etmiş, müfreze lağv edildikten son-
ra da (135.)nci Alay Kumandanlığı uhdesine tevdi edilmiş,
27 Haziran 335'de (1919) bu vazifeden istifa ederek Ku-
vay-ı Milliye Aydın Kumandanlığını deruhde etmiştir. İşte
Hacı Şükrü Bey'in tercüme hali.

Teşkilat Nasıl Başladı?

Hacı Şükrü Bey'le vuku'bulan mülakatımı bervech-i
zar nakl ediyorum: -İzmir'in işgâli esnasında (Söke)de bu-
lunuyordum. Bilahare Fırkaya (Çine'de) iltihak ederek
175.nci Alay Kumandanlığını deruhde ettim. Yunanlıların
İzmir'de irtikab ettikleri mezalim, fecayi ve hetk-i ırz beni
der-akab askerlikten istifa ve dolayısıyla da mazlumların
mu'avenetine şitaban, olmaya sevk ve icbar etti. Teşkilatta
hamiyetli arkadaşlarımla beraber çalıştım. Nazilli Jandar-
ma Tabur Kumandanı Yüzbaşı Nuri, mülazım Mustafa
begler bilfiil benimle birlikte çalıştılar. O zaman fırka ku-

mandanım olan Şefik Beyin müzaharetine mail olunuyordu. Bi'l-vasita evvela namdar ve şeci (Yörük Ali Efe) ve (Killi Hüseyin) efeler ile tanıştık ve her iki efenin (38) kişilik maiyyeti ile (Sultanhisar) baskınını yaparak 19 Haziran'da Yunanlıların (60) kişilik bir müfrezesini kamilen imha eyledik. Bunun üzerine mülazım Mthat Efendi, (Mestan Efe) ve (Kara Durmuş Efe)ler ile (Onurlu) Köprüsünü dinamitle aldık. Düşmanın bu suretle Hatt-ı ricatını katettikten sonra kendilerini (Nazilli)den (Aydın)a doğru sürdük.

Protesto Etmişler!

Benden Yunanlının tecavüzlerini protesto idüb etmediğimizi soruyorsunuz. Elbette ettik. 21-22 Haziran gecesi (Çerkesköy), (Yeniköy) baskınlarını yapmıştık. Kara Durmuş Efe, şehid mülazım Mehmed Efendi, bu baskında büyük yararlılıklar gösterdiler. 23 gece de (Ereğli) baskınını yaptık. Düşman bu gece (80) maktul ve (150) mecruh verdi. Fedakar Kadri Efendinin (Ereğli)de Yunan müfrezelerini bu suretle perişan etmesi üzerine Aydın'ı zabta hazırlanıyorduk. Fakat, evvela kan dökülmemesi için itilaf mümessillerine bir protesto-name irsalini düşündüm ve Yunanlıların Aydın'ı derhal tahliye etmeleri lazım geldiğini (Menderes) Köprüsü başından gönderdiğim protesto ile bildirdim. Çekilmezlerse ne mi yapardım. Maiyetimde (330 kahraman vardı ve bu da maksadın husulüne kafi idi. Ertesi gün (Aydın) Mutassarrıfı ile birlikte bir İngliiz zabiti nezdime geldi ve: "Aydın işgalinin konferans mukarre-

ratı hilafına olarak temdidi gayr-i caiz olduğunu ve Kuva-yı işgaliyenin birkaç güne kadar katiyen geri aldırılacağını söyledi. Bu vaad üzerine de tahliyeye intizaren birkaç gün geçirdik. Bu günlerde (Çine) Heyet-i Milliyesi Reisi (Mustafa Hidayet) ve (Ahi) köylü Hoca Süleyman efendilerin irşadıyla Kuvayı Milliye Kesb-i takviyyet eyliyordu. İaşemizi de bu iki zat-ı muhterem temin ediyordu. İşte biz Aydın'ın tahliyesine intizar eder iken 27 Haziran'da Yunanlılar ansızın (Menderes) Köprüsüne karşı taarruzda bulundular ve biz üç kahramanla yapılan mukabil taarruzumuz Yunanlıları (Çerkezköy) ve (Telsiztelgraf) sırtlarına kadar geri atmakla neticelendi. Artık Yunan kuvvetleri de mütemadiyen şehre doğru ricat ediyordu.

Aydın Taarruz-u meşhuru

Yunan kuvvetleri Denizli'den imdad almışlar ve (Erikli) ve (Karapeykar)dan gelen Rumlarla Aydın Rumları da dahil olduğu halde Aydın'da (3.000) muntazam ve (6.000) kişilik gayr-i muntazam kuvvet cem etmişlerdi. Bunu teleferruatıyla haber alıyorduk. Hele, Yunanlıların şehir dahilinde harbi kabul etmek istemeleri, bir gün evvel Müslüman dükkanlarına tebaşirle işaretler vaz eylemleri, Hıristiyan ahaliye umumiyetle şapka giydirmeleri, İslam mahallatına mümted su yollarını kat etmeleri Aydın'da bir katliam hazırladıklarını bize ihzar ediyordu. Artık bir an bile tevakkup edemezdik. Aydın'da din-daşları kurtarmak lazım geliyordu. Ve (Aydın) taarruzu bir anda teşdid edildi. 28 Haziran'da Yunanlılar Aydın'dan üzerimize tob istimal et-

tiler ve fırkanın ma'an cebhane üç tobunu cebren alarak mukabele etmeye mecbur oldum. O sabah şafakla beraber şehir yanmaya başladı. İlk ateş istasyonda Ahmed Ağa'nın otelinden çıktı. Koca Yörük Ali tahammül edemedi. Arslan Yörük (Koddibi)nden şehre girdi ve talimat mucebince üç minareye kanlı sancağımızı rezk etti. Harb de olunca şiddetiyle devam ediyor ve şehir dahilinde (Kepez)de şiddetli ve hun-erbizane muharebe oluyordu. Gece arası kasabaya girdim. İstasyona kadar gittim. Belediye Reisi Reşid Bey'i bir (Tekyede) saklı olarak buldum. Mutasarrıf İzzet Bey'in ve birçok agniya ve eşrafın getirilip şehid edildiklerini öğrendim. (Yörüklü ali Efe)ye tekrar bazı talimat vererek gece yarısı şehri terk ettim. Hariçde mücahidine sabah hücumu için evamir-i kat'iyeye verdim. 29 sabahı da harb devam ediyordu. Yunanlılar minarelere mitralyöz vaz etmişler. Hanelerinden çıkardıkları biçareleri kurşun sağnağıyla biçiyorlardı. Yer yer kıtal devam ediyordu. Artık tahammül kalmadı. Herçi (Gerçi) bad a bad (Yörük Efe)m ateşi teşdid ile cansiperane sultanlarda bulundu. (Kepez) cihetini şehrin diğer kısmından tefrik etmeye muvaffak olduk. 30 Haziran günü öğleye doğru da şehri tamamen istirdad ettik:

(Muhabirimizin bu mektubunun mabadını muvahharin derc edeceğiz).

Arif Oruç

İZMİR KUVAYI MİLLİYESİ NEZDİNDE(*)

(IX)

Amiral Bristol Heyetinin Hacı Şükrü Bey ile Müzakeresi

Afyonkarahisar: 25 teşrin-i evvel 335

General (Heberi)nin mektubu-Ateşin bir müzakere-Amiral (Bristol) Heyeti - Yunan Kumandanının Mektubu - Yunan zabiti ne anlatmış? - Heyetin vurudu ve intikali ve istikbal - Hacı Şükrü Beye ne cevap vermişler?

Heyet-i Tahkika Memnunlukla karşılandı

Mademki, Hacı Şükrü Bey'e ümid etmediğim bir mahalde tesadüf etmiştim. Bu fırsattan her vecihle istifade etmemek kendi hesabınma büyük bir balehet olurdu. Akşamın gölgeleri çam kümelerini tedricen daha ziyade karardırıyordu ve biz hala müsahatımıza devam ediyorduk. Fe-

---

(*) Tasvir-i Efkar: 28 Teşrin-i evvel 1335, No. 2884

dakar Hacı Şükrü Bey müteheyyiçdi. Mecra-yı kelamı tebdil etmek lazım gelirdi.

- Heyet-i Tahkikiyetten memnun oldunuz mu? dedim.

Tebessüm ederek cevap verdi: -Yalnızca ben değil, hayvanlar gibi, ağaçlar altında otlamak mecburiyeti elemiyesine düşen bir bedbaht insanlar da memnun oldular. Evet azizim bütün ümid onlarda ve düşününüz ki, yalnız (Çine'de) bulunan kırkbin sefil, yerlerde sürünerek Amiral (Bristol) ve rüfekası muhteremesinden reha, necat, hayat dileniyor. Artık mazlumların sefalet ve perişaniyeden kaddid olan titrek elleri, emin olunuz gözyaşlarını silmeye derman bulamıyor. Onlar o kadar bitab ve hasta.

Hacı Şükrü Bey, burada gözlerini zirvesine siyah sisler çöken dağın müntehasına dikerek güreledi: “-Bu ümidi inkar-ı hayal takib ederse, bir ikinci, bir üçüncü (Aydın)a hazırız. Gidip göreceksiniz ve şimdiden görüyorsunuz ki buna kadir olup olmadığımızı anlayacaksınız” dedi. Tahdid-i hudud bahsine intikal etti. Şükrü Bey böyle bir şeye Osmanlı topraklarında katiyen razı değildir. Bakınız tahdid meselesi için orada cereyan eden müzakerenin sefahatını nakl edelim.

Heyet-i Tahkikiyeye Yunan Kumandanı Mektubu

General (Haberi)den sonra, Kuvayı Milliye Amiral (Bristol) Heyet-i Tahkikiyesinin vüruduna intizar etmişlerdir. Heyet-i muhtelite (Çine)ye uğradığı zaman Hacı Şükrü Bey ve rüfekası tabi'i haberdar olmuş ve Yunan Kumandanı da ayrıca bir mektup ile dört zabıt ve bir de katib-i umumiden ibaret bulunan heyet azasının rükublerine tah-

sis edilmek üzere Tire'den hayvan istihrazatında bulunulmasını Kuva-yı Milliye'ye tebliğ etmiştir. Kuvayı Milliye'den cevab-ı muvafakat verilmiş ve herşeyin derhal ihzar edileceğinin tabi olduğu mukabeleten Yunan Kumandanına işar kılınmıştır.

Heyetin Vurudu ve İstikbalı

Kuvayı Milliye tarafından bir taraftan muhtelit heyeti tahkikiyenin parlak ve bir suretde istikbal edilmesi için istihzarat-ı lazımede bulunmuş ve o sabah saat alafrağa yedide, milli kahraman (Yörük Ali Efe) ile saat alafrağa yedide, milli kahraman (Yörük Ali Efe) ile Hacı Şükrü hususi trenle (Umurlu)dan heyeti alarak (bir satır karalı çıkmış) ve aynı gün belediye dairesinde, Kuvayı Milliye nezdinde bulunan vesaik ve raporlar aynen tevdi edilmiştir. Tabii Aydın ve havalisi fecayi'ine tamamen muttali bulunan Amiral (Bristol) cenabları ve rüfekası (Umurlu), (Köşk), (Sultanhisar), (Akça), (Nazilli) ahali-i İslamiyesiyle muhacirinden icab edenleri celb ederek tahkikatta bulunmuşlardır. Bilhassa ahalinin gözyaşları içinde heyet-ten imdad etmeleri pek ziyade calib-i rikkat ve tesir olmuştur.hasta ve maraz bedbahtlar inleyerek dertlerini söylemişler, her ferd maruz kaldığı fecayi'i teferruatıyla anlatmış, halaslarını niyaz etmişlerdir.

Sansür

Hacı Şükrü Bey'e Verilen Cevap

Hacı Şükrü Bey aynı akşam saat dörtte teşyi ettiği he-

yet azasıyla istasyonda görüşmüş ve kendilerinden bazı ricalarda bulunmuştur. Bu esnada şükrü Bey heyete: “Memleketin bu buhranlı zamanlarında bedbaht memleketimizin halini görmeye gelen sizler ki(trende merasımı resmi) muhterem ve bi-taraf generalleri teşyir istikbal ettiğimden dolayı hayatımın en mesud bir gününü yaşıyorum. Deruhde ettiğim vazife pek ulvi ve mukaddestir. Tahkik edip kanat getirdiğimize şüphe etmediğim fecayi bize hakkımızı bahş edecektir. Ve ben buna eminim” demiştir.

Bunun üzerine heyet erkanı:

“- Biz hak ve adalet için geldik. yine hak ve adaletin rehberimiz olduğunu size temin ederiz” cevabını vermişlerdi. Hacı Şükrü Bey, heyet-i muhtelifece tanzimat edilecek sulh ‘konferansına tevdi’ edilecek olan raporun sureti kati’yede lehimizde olarak tahrir olunacağına mutmain bulunuyor ve diyor ki:

“- Geldiler, gezdiler ve gördüler, Aydın’da ateşte yakılanlarla koyun sürüleri gibi bila-merhamet ölüme sevk edilenlerin yanık kaddileri her an cenerallerin gözleri önündedir. Ve sonra (Aydın)ın istirdadında hayat,ı taht-ı temine alınan ecnebi ve yerli Hırsitiyanların hali de meydanda, elbette bunu mukayese edeceklerdir. Zaten onlar adaletin temin ve tatbiki için geldiklerini bizzat bana söylediler. Bunu isbat etmezler ise, artık dünyada hiçbir söze inanmayacağım ve adalet vardır derlerse elimdeki silahı ç evirerek cevap vereceğim: “- Asla yoktur”

Arif Oruç

İZMİR KUVAYI MİLLİYESİ NEZDİNDE(*)

(X)

Muhabir-i Muhsusamızın Mektubu

Afyonkarahisar: 26 Teşrin -evvel 335

Afyonkarahisar'ın teşkilat - milliye ile alakası - Bir Mutassarıf Bey'e! Livanın veridatı - Maarif var mı? - Teşkilat-ı sahihe - Zavallı muhacirler! Aydın Müftüsü kim imiş?.

Bir mustakil liva değil siyah kayalardan müteşekkil muhtelif ehramların etrafında dolanan büyük bir köy: Gayr-i muntazam sokakları, şehrin bir başından diğerine mümtedd basık dükkanları, koyun ağıllarının gayr-i muntazam (saiya)larını andırıyor. Şehrin iki istasyonu olmayla Afyonkarahisar büyük bir kasabadan ziyade mısır-ı dide bir nahiyeye benzemeyecek: O kadar atıl ve metruk! Mutad olan hafta bazarı kalabalığında şehre girdiğim için geniş olduğu

---

(*) Tasvir-i Efkâr: 2 Teşrin-i sanı 1335, No. 2885

nisbette, güzel ve hoş caddelerde kaynaşan öküz arabaları beni hayrette bırakmadı. Ne yalan söyleyeyim buralarda çalısan hep kadın! Öyle bir kadın ki tarlada tarla sürenler, pazara giden, kocasına esirlik eden idi ve muhkem.

Erkeklerin bir kısmının vazifesi sabah erkenden basık dolaplı bir kahvehanenin dar peykesi üzerinde nargile ve tütün dumanlarıyla boğula boğula mütereddi ve muattal bir hayat-ı meskeneti geçirmekten ibaret ve mesela bu zümreye mektebe gittiği kahvehanelerde afyon yutup esrar çekerek tavla ve iskambil oynamaya tercih eden yarım pabuçlu çocukları ilave ediniz. Babalarından gördüklerini hariçde tatbik çalışmakta pek müsaid ve mahir olan Afyonkarahisar'ın çocukları ve gençleri hemen ölmüştür diyeceğim! Nefs-i livada doksanbine karib bir nüfus var ve bunların kısm-ı azamı derin bir acz ve meskenetle melul. Hayat, dedikodu. Meşgale nargile çekerek kumar oynamak koca mustakil mutasarrıflıkda iki muntazam aşçı dükkanı ve bir de küçük kağıd ve kırtasiyecisi var. Esnaf, umumiyetle terlikçi ve sarrac veyahud kahvecisi. Oturduğum otluk altı, geceyarılarına kadar süvari alayı resm-i geçid yapıyor muşcasına tarla yollarının şakırdısıyla pürteşne. Bütün bunlar kafi değilmiş gibi, dolambaçlı ve karanlık sokaklarda neler ceryan etmiyor? Kendi hesabıma bu tereddide için için yanıyorum. Emin olunuz, bu sükutu ahlaki ve ictimaiyeyi, yalnız harb-i umumi ihzar ve ika etmiş değildir. Burası ötedenberi böyle görmüş ve böyle geçiyor.

Sekeni-i beldenin haşhaş yağıyla yemek yemekten çehreleri saman gibi sararmış. Müteharrik kadidlerdir başka bir şeye benzemiyor. Meğerse haşhaş yağından başka

bir madde ile tabh edilen et'ime, Afyonkarahisarlılarca gayr-i makbul imiş! Afyon yağını yiyip kendisini içiyorlar. Ve sonra has ve amel-i ahval-i sıhhiyelerinden müşteki... Doktorlar, ehemiyet veren yok. Mütetabbiblerin tütsüleri, frengililerin deva-yı şafiyesi, mektepler henüz açılmamış. Yalnız bir iki inas mektebi hal-i faaliyette. İbtida-yi tahsilini haiz muallimeler, rüşdü sınıflarda tedrisatta bulunuyorlar. Maarif idaresi bana bir istatistik vermek için bilerseniz ne müşkülata duçar oldu! Ve esasen verilen de yarı yamalak bir şey.

Teşkilat-ı Miilliyeye ile Alaka

Bura, teşkilat-ı milliye hususunda diğer taraflara kıyasen daha müterakki, daha cüret-kar ve daha hamiyetli bulunmuş veya bulundurulmuş! İzmir ve İstanbul hattının mahal-i telakkisi maruf bu köhne nahiye, sivas ve Aydın hareketiyle alakadar olmak şartının, Konya, Eskişehir ve hatta diğer vilayetlerden daha evvel ihraza muvaffak olmuş. Fuad Paşa kolordusuna merbut fırka Afyonkarahisar'daki icraat, teşkilat ve teşebbüsüyle, Aydın cephesinin üssü'l-harekesi mahiyetinde... O havalideki muhacirine mahsus müddeharlar toplanıp biriktirmişler burada Salihli, Alaşehir, Uşak ve civarının Ferid Paşa Hükümeti ile katı rabita etmemesini temin eden, Konya, Sivas ile muharebe ederek Aydın ve Sivas hareketindeki gayeyi yek-diğeri-ne mezc eyleyen Fuad Paşa kolordusunun faal fırkası -tek-rar edeceğim- yine burada. Konya Valisi ile Eskişehir Mu-

tasarrfına her iki merkez bir şey yapmaya cesaret edememişken, hükümeti işgal eden mutasarrıfı, hudud haricine atarak Denizli’de ikamete memur eden de Afyonkarahisar Kuvayı Milliye heyetidir.

Bir Mutasarrıf ki Ser-a Pa Bela!

Ser Levhaya hayret etmeyiniz. Evet bir mutasarrıf ki serapa bela!.. Mahmud Mahir Efendi isminde olan bu zatın Afyonkarahisar’a geldiği zaman, yaptığı ilk iş, teşkilat-ı milliye emrinde çalışarak bir an farig olmayan fırka kumandanı Ömer Lütfi Bey ile Jandarma Kumandanı Binbaşı Halid Bey aleyhine hükümet-i merkeziyeye şikayet üstüne şikayet yağdırmak olmuştur. Medar-ı istinad olmak üzere muma-ileyhin irad ettiği tamamen kazib delail, her iki kumandanın müthiş birer ittihadcı olduğunu serd ve ityan etmekten ibaret kalmıştır. Mutasarrıf Bey vüs’u dahilinde ve mümkün mertebe Aydın Kuvayı Milliye’sine ibzal edilen muavenete hail olmaya çalışmış anud ve mütemerrid bir zat olacak ki, bir defasında başka vesait ve başka kuvvetlerle bu iki zatı İstanbul’a sevk etmek için Dahiliye Nezareti’nden emir bile istihsal etmek ihanetine kalkmıştır.

Tabi’i beyhude gayret muhaberatın katına karar verildiği anda, kendisi de Denizli’de ikamet memuren tahte’l-hıfz kasabadan tard edilmiş. Artık, livada biraz olsun geniş nefes almaya vakit ve fırsat bulabilmiştir.

Livanın Varidatı ve Ticareti

Afyonkarahisar'ın varidatı takriben (115) milyon kuruş kadar ise de aşar hasılatı tamamen Düyun-u Umumiye İdaresine aid bulunmaktadır. Livanın aşır, agnam ve Afyon varidat pek azim bir guna cem oluyor ve aşar tahakkukukatu, 103.261.696 ve ağnam vergisi 11.5530164, Afyon tahakkukatu da 2.812.187 kuruşa baliğ olmaktadır.

Nefs-i livada (9.000) nüfus vardır. Afyon zahire, peynir, yapağı, tiftik vesaire bura ticaretinin başlıcalarını teşkil ediyor. Ne çare ki bu mühim varidatla hiçbir şey yapılamamış. Belediye ise zaten vücudu ma'dum bir şey!

Ma'arif Var mı?

Bilmem bu ciheti de, yazmak icab ediyor mu? Yukarıdan beri yazdıklarım sizi tenvire kafi gelmiştir zannedirim. Afyonkarahisar'daki sekiz kadar resmi ve bir mahalle mektebinde maarif idaresi (1.500) kadar talebe olduğunu söylüyorlarsa da buna itimad etmekliğim lazım gelse gene birçok zevat-ı muhteremane tavsiye ettiler.

Zaten (Osmaniye) Mektebi tersim edilen ikiyüz mevcudlu inas mektebinden ma'adasında, ne ilmiye, ne talebat ve ne de mu'allim ve mu'allimler matlub miktarda. Darü'l-mu'allimin bir iki güne kadar küşad edilecek imiş. Mektebin müdürü yok. Müdür Muavini Lütfi Bey ismindeki çalışkan bir zat tedrisata bir an evvel ibtidar için adeta parçalanıyor. Mektebde ne yenilikler yapmamış, ne faide tahsi-

sat lazım. Leyli talebenin ayak haneleri temizlenmiş. Dersaheneler hazır. Herşey yerli yerinde. Fakat daha erzak verilecek de devre-i tedriseyeye başlanacak. Bu sene Darü'l-mualliminden (25) gence de diploma verilmiş. Ragbet ve teşvik ve hülasa maarifin terakkisine hadim bir teşebbüs yok. Hep kolayat ve he...

İki katlı bir mahalle mektebi gördüm ki kapısından giren iken talebenin dersaheneye çıktığı merdiven başında açık mütaaffin bir çukur abdesthane ittihaz edilmiş. Dar ve basık tavanla beş metre murabba bir dershanede 15 yaşındaki kızlardan tutunuz da dört yaşındaki çocuklara varıncaya kadar seksen talebe ve talebe önündeki küçük çelmecelere eğilmişler mütemadiyen birşeyler heceliyorlar. Haldır haldır (elif, be) okuyanlar kıyameti koparıyorlar. Hoca efendi bu halden memnun, koca kızlardan ben utandım doğrusu!.

Teşkilat-ı Sıhhiye

Üç ay evvelisine kadar Afyonkarahisar'da teşkilat-ı sıhhiyi namına yapılan icraat hemen yok mesabesindedir. Fakat son zamanlarda çalışan bir genç olan sıhhiye müdürü Sadık Bey bu kısa müddet zarfında beklenilenden fazlasını yapmış. İstasyon Caddesinin sağ tarafında oldukça muntazam bir hastahane var. Burası kırk yataklı. Dahili harici koğuşlar (sütun 3 deki ilk satır çıkmamış)(*) pek hoş-

---

(*) Kütüphanelerdeki nüshalarda da ilk satır çıkmamış.

ma gitti. Hatta bir köylünün gözlerimin önünde (kangren) olmuş ayağı kat edildi. Hastahanenin evvelce duvarları yok imiş. Hırsızlık bu müessenin kilarlarına tari olan müzmin bir maraz halini almış. Şimdi tehaffuz zımında müceddid duvarlar inşa edilmiş. Bilhassa (Frengi) Koğuşuna girdim. (Nelusa learsan)nın kızarttığı sarı çehrelerde çukura batmış gözler sur-i zevk ve bi-fer yirmi frengili genç birinci devrede tedaviye geçiyorlar. Üç ay zarfında (304) frengiliye müdatat öyle icra edilmiş. Açıkta tedavi edilmeyenler de bu yekünden hariç, hasta-hanenin ne sertabibi ve ne de başka bir tabibi var. Bütün vezaif hasbiten sıhhiye müdürü tarafından ifa ediliyor. sıhhiye Müdriyet-i umumiyesinin ber-mutad bu civarda dahi mu'aveneti sebk etmemiş. Emin olunuz, İstanbul'daki (Veba) vukuatı bile ihtiyara değmez alalade bir hadise imiş gibi (Afyonkarahisar)ına bildirilmemiş. Fakat, sıhhiye dairesi derhal umumi mahallerde talik ettirdiği vebadan tahaffuz için, ahaliye vesaiyatı müşir beyannamelerle nazar-ı dikkati celb ediyor. Kimin için! Orasını bir Allah bilir.

Zavallı Muhacirler

Kasaba kenarında, bayır eteklerinde epeyce vilayet-ı şarkiye mültecisi yine çadırlarla han ve medrese köşelerinde bedbahlı Aydın Muhacirlerinden (3000) kadarı sürünüyor. Bu biçarelere bu ana kadar dokuz kilo kinin tevzi edilmiş. Sıtmanın muharrib tesirâtı hal-i hazırda nisbeten zail olmuşsa da elde kinin mevcudu az. Çadırlar önünde epeyce

ce çıplak bacaklı, sıska çocuklar kirli saçlarını kaşıyarak hıçkırıyorlar. Her ne de olsa Afyonkarahisar'ında meskun muhacirin diğer taraflara göre daha ziyade mu'avenet görüyor. Hastahanedeki gebe kadınlara lazıme-i insaniyetin ibrazından bir an farig olduğu yok. Hatta (Makbule) isminde bir aydın muhaciresi bu müessesede vaz-ı haml etmek üzeredir. Biçareye bol yiyecek verildiği için halinden o kadar memnun ki... Bir Hilal-ı ahmer Şubesi bulunsun, heyhat...

Hastahanedeki yatan bazı muhacir hastalar, öyle bi-tab, öyle sessiz ve sabur, meşum faciaları tahayyül eder gibi titreşiyorlar. Birisinin başı ucunda gözlerinin yaşını silen hıçkırıklı bir kadıncağız beni doktor sandı da:

“- İyi olur mu acep”! diye inledi... Gözlerim yaşardı ve buradan kaçtım.

Aydın Müftüsü Kim imiş?

Meğer, bizim mahud aydın müftüsü Afyonkarahisarlıların pek güzel aşinası imiş. Burada kırmadığı ceviz kalmamış. Mekteb-i Sanayi öksüzlerinin tahsisatından (1.000) lira bile aşırılmış, bu vicdansız adamın kabahati o kadar çok ki yazmakla bitmeyecek. Bizim Müftü Şevki Efendi, yalnız buralarda Hürriyet ve İtilaf Fırkasının mümessili değil (JAMANAK) (*) Gazetesinin de tehcir muharriri imiş! (VENEZİLOS)a keşide ettiği telgrafnameye

---

(*) Ermeni gazetesidir.

hayret etmeyiniz. Bu vicdansıza İzmir'in işgali günü de Afyonkarahisar Hükümet Dairesi önünde resmen muzıka çaldırarak ilan-ı şadmanı etmiş. Ve nihayet merkez livadan firar ederek (AYDIN)a Yunanlılara iltica etmiş ve bu defa da orada (VENEZİLOS)un tensib ve tayin ettiği müftünün makamında, bedbaht Aydın'da kalan ikiyüz kadar alil Müslümanın haklarını payımal ve icra-yı hiyanet ediyor. La'netu'l-ilahi aliyye.

Arif Oruç

İZMİR KUVAYI MİLLİYESİ NEZDİNDE(*)

(XI)

(Argoşa) Kahramanı Ömer Lütfi Bey ile mülakat

(Eriken) Köyü: 28 Teşrin-i evvel 1335

(Argoşa) kahramanı nezdinde -ilk teşkilat nasıl başladı? Burdur Mutasarrıfının marifeti Konya Valisi Cemal Bey ne yapıyormuş? - Süleyman Şefik Paşa'nın icraatı-teşkilattan maksad.-

(Erikmen) Köyüne doğru: Mustafa Kemal Paşa'ya mülaki olmak üzere Karahisar'dan geçen Yaver bedri Bey ile birlikte köhne bir faytona bindik. 23'ncü firka karargihına gidecektik. Firkanın erkan-ı harbiye reisi olduğunu bilahare öğrendiğim genç bir yüzbaşı da bize iltihak etti. Karahisarın insanı kesif toz bulutlarına boğan yegane caddesi üzerinde sarsıla sarsıla süratle ilerliyoruz. Biraz iler-

---

(*) Tasvir-i Efkar: 4 Teşrin-i sani 1335, No. 2891

de küçük birer ehram gibi sivrilen kirli muhacir çadırları yineleniyordu. Erkân-harbiye Reisi Adil Bey'in söylediğine göre la-akall bir saat yol gidecektik. Kırmızı kalpaklı bir erkan-ı harb, bir yaver, bir de sivilden müteşekkil olan mu'tad manzaramız, arabalarının tekerleklerinden müzmic cızırtılı bir ahenk fişkırان köylü kafileleri üzerinde derin bir tesir husule getiriyordu. Yırtık kilim parçalarını eteklik gibi istimal eden beyaz baş örtülü kadınlar yol kenarına çekilerek arkalarını dönüyorlar. Erkekler ise mütebes-sim ve biraz da muhteriz, nasırlı ellerini kaldırarak selam veriyorlar.

Artık (Karahisar)ı arkamıza almıştık. Büyük bir dağın eteğini kıvrıldık. Yan taraftaki tepenin üzerinde muntazam çadırlar kümeleniyordu. Ve parlak süngüsü omuzundaki tüfenginin üzerinde parlak bir asker, uzaktan selama durdu. Adil Bey'e sordum:

- Karargah mı?

- 159'ncu Alay. Ve elini uzatarak ilave etti:

- Karşındaki dağın altında bir köy var. Minerasi görünüyor. Lütfen minarenin ucu istikametine bakınız. İşte orada ağaran çadırlar. Bu noktada şimendifer hattı boyunca imtidad eden geniş şoseyi sağda bırakarak (erikmen) Köyüne doğru imhalanan gayr-i muntazam bir yola girdik. İlerledikçe tarik damları basık köy binaları etrafındaki çadırları seçiliyordu. Araba köy kenarında durdu. Yaya olarak kayalar arasından geçip karargaha doğru tırmanacaktık. Muntazam elbiseli gürbüz askerlerin silahları arasında çıkmaya başladık ve firka yaveri doğruca bizi Ömer Lütfi

Bey'in çadırına götürdü. Gümüş ceketi ile ayaklarındaki sade sarı çizmeleri nazire isteyen kumandan bey, uzunboylu, kesik bıyıklı, kırmızı yüzlü, beşus ve parlak gözlü bir gençtir. Hatırınız 332 senesine 51916) doğru geriye alacak olursanız, Lütfi Bey'i tanımada güçlük çekeceksiniz. (Argoşa) Meydan Muharebesinde alayı ile on misli Rumen kuvvetlerinin tehaccümatına göğüs gererek (48) top ve (5000) esir alınmasını temin eden kahraman kumandanı şimdi tanıdınız zannederim. Tasvir-i Efkâr, o zaman bu şanlı menkıbe-i hamaseti uzun boylu mevzubahs etmişti.

İlk Teşkilat Nasıl Başladı?

Alaşehir Kuvayı Milliye heyet-i merkeziyesi imzaları ile bazı tedabir ittihazı zımmında müzakerede bulunan Lütfi Bey'i, münakaşa edilen mesail-i tedafüyede o kadar mükemmel bir surette idare-i lisan eder buldum ki... Aydın Cephesinde bidayet-i teşkilinde Nazilli-Aydın Kuvayı Milliye'sine maddeten pek ziyade muavenet ve müzaheret-i sebkat eden 23. Fırka ve Kumandanı, Konya Valisi Cemal Bey'in inadına rağmen Sivas Kongresi mukarreratını, büyük bir cesaret-i medeniye ile Hükümet-i Merkeziyeye karşı ilk defa tatbik eden milli kahramanlardandır. Konya telgraf hattı, yegane vasıta merkezi olan Afyonkarahisar'dan kat edilmiştir. Ve sonra, Cemal Bey'in hususi tahriratları, eşya ve ıgvaları arasında muhal ve izale edilmiştir. Tabii biliyorsunuz ki, Afyonkarahisar (Konya-Eskişehir) hattını birleştiren yegane merkezdir. Yağız çehrelî bir

Anadolu yavrusunun getirdiği kahveleri içtikten sonra Lütfi Bey'e sordum:

- Fırkamızın Konya mücadelesini az çok biliyoruz. Aydın Cephesi ile ne suretle alakadar oldunuz? Lütfi Bey biraz düşündü ve tebessüm etti.

- İzmir'in işgalini müteakib, fırka resen mu'avenette bulunamazdı. Yalnız şahsım itibarıyla çalışmak mecburiyetinde idim ve buna hiçbir kuvvet de mani olamazdı.

- Ne gibi efendim?

- Kuvayı Milliye'nin iâşesi, ilbası, teslihi, cebahanesinin temini gibi... Ve bu mu'avenet gizli kalıyordu. Karahisar'da derhal bir heyet-i milliye teşkil edildi. Cem'edilen külli miktardaki inat ile, para ihtiyacı da izale ediliyordu. Biliyorsunuz ki Uşak, Alaşehir, Salihli gibi müdafaa hattı da fırkamızın mıntıkası dahilindedir.

- Buralarla nasıl anlaşıldı kumandan bey?

- Alaşehir Kongresinden sonra Kuvayı Milliye muntazaman icra-yı faaliyete başladı. Ve millet yek-vücut oldu. Bundan ziyade tafsilat istemezsiniz zannederim.

- Sivas Kongresine ne suretle aza intihab edildi?

- Esasen kongreye aza intihabı için evvela Karahisar'da faaliyete başlandı. Bu meseleyi pek mahrem tutuyorduk. (Isparta), (Burdur) mıntika kumandanlıkları vasıtasıyla her iki livalarda kongre azası intihabatı temine çalıştım. Isparta Mutasarrıfından mu'avenet görüyorduk. Hükümet de bir taraftan faaliyetimiz hakkında malumat almak için iyi bir gayret gösteriyordu. Ferid Paşa ise Paris'den henüz aavdet etmemişti.

- Neticede mesele anlaşıldı mı?
Biliyorsunuz ki Konya Valisinin meydana çıkardığı
(harcırah)jı'tası keyfiyeti ile tertibat meydana çıktı.

Burdur Mutasarrıfının Marifeti

Ömer Lütfi Bey burada biraz asabileşti. Daha ziyade kızaran çehresinde büyüyen gözleriyle etrafa bir göz gezdirdi:

- Bir hiyanet az daha bunca mesaimizi heba ediyordu, dedi. Fakat milletin azmi her müşkülü iktiham etti.

Bahsettiğiniz hiyanetin kimin tarafından sadır olduğunu öğrenebilir miyim.

- Burdur Mutasarrıfı beyim.

- Bu adam esrarınıza vakıf oldu demek.

- Biraz evvel, Isparta ve Burdur mıntika kumandanları vasıtasıyla kongreye el altından aza intihabı teminine çalıştığımı söylemiştim. Her nasılsa, Burdur mıntikası Kumandanı mutasarrıfa keyfiyeti bir nebze mu'avenet talep ve ricâ etmiş, bunun üzerine mutasarrıf şeytaniyet kuranesile, mıntika kumandanına bizimle beraber olduğunu söylemiş. Suret-i zahirede kongre için çalışmış eşrafı toplamış, diğer taraftan da Konya Valisi Cemal Bey'e vukuu hali mufassalan işar etmiş, Hükümeti Merkeziye ise ipucu yakalamak için olanca gayretiyle çalışıyordu. Bu suretle herşey meydana çıktı. Mutasarrıfın mıntika kumandanından aldığı askeri şifrenin sureti ta meclis-i vükelaya kadar gitti. Bu keşifden bir faide hasıl olamayacağı şüphesizdir.

Çünkü, millet sulh konferansında mukadderatını ve amal-ı milliyesini tatmin ve temin edecek bir hükümet istiyordu. Ve her fedakarlığı iktihama hazırdı. Her tarafta yer yer galeyana-ı milli tezahür ediyordu. Konya Valisi jandarma kuvvetlerini fevkalade tezyid ve teksif etmiş, Eskişehirle birlikte bize karşı kuvvetler teşkiline muvaffak olmuştur. Bu adam elinden gelen muhalefeti ibrazdan bir an hali kalmıyordu. (Bozkır), (Beşehir), (Seydişehir)de de hususi kuvvetler teşkil ettiler. Nihayet makhur ve münhezim olarak uğradığı akıbet malumunuzdur.

Süleyman Şefik Paşa'nın İcraatı

Bir de sadr-ı sabıkın Paris Kongresinden münhezimen avdetini müte'akib ortaya çıkmış olduğu (Heyat-ı Tedkikiye) işi vardı. Hani Harbiye-i Nazır-ı sabıkı Süleyman Şefik Paşa ve Defter-i Hakanı Emmini Ziya Bey buralara kadar gelmişlerdi de, firar suretiyle geri giderek İstanbul'a avdet etmişlerdi. Meğerse, Süleyman Şefik Paşa ile Trabzon taraflarına izam edilen heyetler, ahalinin ihtiyacını değil, Sivas ve İzmir (Sansür) Kuvayı Milliye'sinin derece-i kuvvet ve ehemmiyetini anlamak maksadıyla gönderilmiş imiş.

Süleyman Şefik Paşa'nın Karahisar'da ne yaptığını Ömer Lütfi Bey'e sordum:

“- Milli kuvvetleri öğrenmek istediği ve fakat hakiki birşey öğrenmeye muvaffak olamadığı cevabını almış. Ömer Lütfi Bey, Süleyman Şefik Paşa'nın Kuvayı Milliye'yi dağıtabileceği kanatıyla Harbiye Nezareti mevki'ini

işgal ettiğine kuvvetle ihtimal verdiğini söyledi. Hatta mümaileyh, Harbiye Nezareti'ne geçer geçmez ilk icraat olmak üzere "askeri şifre muhaberatının" lağv edilmesini 12'nci kolordu kumandanlığına emr etmiş ise de bu emri hiçbir taraftan isgâ ve ifa edilmemiş ve bilakis Harbiye Nazırı sabıkının bu emri ilk defa muhaberat-ı telgrafiyenin inkita'ına muceb olmuştur. Bakınız Ömer Lütfi Bey Hükümet-i Merkeziye ile kat-ı alaka meselesini nasıl anlatıyor:

Süleyman Şefik Paşa'nın bu emri infaz edilecek olsaydı, bütün hareket Ferid Paşa hükümetince anlaşılmiş olacaktı. Kolordu derhal Harbiye Nezaretine "Muhaberat-ı askeriye'nin açık muhabere ile icrası gayr-i kabildir. Esrarlı askeriye faş edilemez. Askeri esrarı meydana çıkarana ları askeri ceza kanunu idama mahkum eder." tarzında bir telgraf-name keşide ederek Harbiye Nazırının hata-yı fahişesi yüzüne uruldu. Muhaberat da derhal kat edildi.

- Şefik Paşa cevap verdi mi?

- Derhal bervech-i sabık şifre ile muhabere edilmek şartıyla telgraf hattını muvakkaten açtık.

Şurasını söyleyeyim ki (Konya) ile İstanbul'un muhaberesini men ettikten sonra, hemen fırkadan bir telgraf merkezi tesis edilerek hudut-u telgrafiye ele alındı.

Teşkilattaki Maksad: Son Karar

Ömer Lütfi Bey, mütarekeden sonra gelen hükümetler içinde en müşevveşi olmakla beraber milletin itimadına mazhar olamayan Ferid Paşa Hükümetinin sulh konferan-

sında memleketi müdafaa edememesinin, teşkilat-ı milliyenin meydana gelmesine saik olduğunu beyan eylemekte, hükümetin milletin vaziyetini, tayin ve tesbit edememesi, amal-i milliyeyi tatmin şöyle dursun, bu ihtiyaçtan - velev cüzi olsun hiçbir şey anlayamamış olması dolayısıyla da milletin her çeh bad a bad hakkını aramaya karar verdiğini söylemektedir. Hassaten kongre mukarreratının zat-ı hazret-i hilafet-penahiye iblağ edilmemesi hareket-ı muvahhareye sebebiyet vermiş ve ikinci defa olarak, Konya ve Eskişehir müstesna olmak üzere, umum vilayet ile birlikte Afyonkarahisar, Aydın cepheleri, Balıkesir, Salihli, Akhisar ve diğer taraflarda hükümet ile kat-ı alaka edilmiştir. Harekatta ittihadçılık olmadığına, Ömer Lütfi Bey dahi, mülaki olduğunu zevat-ı saire gibi namus ile temin etmektedir. Esasen bu güzide fedakar asker ittihadçılık ve siyasetle ömründe meşgul olmamıştır.

Arif Oruç

TÜRKİYE BANKASI katkılarıyla